

บทที่ 6

การสะสมทุนทางสังคมของคาทอลิกกับชนชั้นฐานราก

ในการนำเสนอผลการศึกษาเรื่อง “การสะสมทุนทางสังคมของคาทอลิกกับชนชั้นฐานราก” จะนำเสนอหัวข้อ ดังนี้

1. บริบทในการก่อรูปงานพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิก
2. การปรับบทบาทของคาทอลิกไทยจากการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2
3. กระบวนการสะสมทุนทางสังคมของคาทอลิกในงานพัฒนาสังคมกับชนชั้นฐานราก
3. สรุปท้ายบท

บริบทในการก่อรูปงานพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิก

ทุนทางสังคมของคาทอลิกกับชนชั้นฐานรากที่จะกล่าวถึงในบทนี้นั้น เกิดขึ้นจากแนวคิดงานพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยหลังการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 เป็นปัจจัยสำคัญจากการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 โดยเกิดในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จากกระแสโลกาภิวัตน์ยุคใหม่ภายใต้การนำของสหรัฐอเมริกาในฐานะประเทศมหาอำนาจของโลก และได้มีการจัดระเบียบโลกใหม่

กระแสโลกาภิวัตน์มีผลให้พระศาสนจักรคาทอลิกเองมีการปรับตัวทั้งในระดับสากลและระดับประเทศ กล่าวคือการปรับตัวของคาทอลิกจากประเทศมหาอำนาจมาเป็นนครรัฐวาติกันกับหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 เป็นการปฏิรูปหลักคำสอนและหลักปฏิบัติของคาทอลิกทั่วโลก ดังนั้นการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 จึงมีผลต่อบทบาทของคาทอลิกในการก่อรูปงานพัฒนาสังคมของประเทศไทยด้วย ดังนั้นในหัวข้อนี้จึงต้องทำความเข้าใจกับบริบทของการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ก่อน

บริบทภายในและภายนอกพระศาสนจักรที่มีผลต่อการจัดประชุมสภาสังคายนาวาติกันที่ 2 สามารถแบ่งออกเป็น 3 เรื่องใหญ่ ๆ ดังนี้

1. การจัดระเบียบโลกใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2
2. การเป็นเอกราชของประเทศโลกที่สาม
3. ความขัดแย้งภายในพระศาสนจักร

1. การจัดระเบียบโลกใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ไม่นานได้มีการเปลี่ยนสถานะของวาติกันจากเดิมที่เป็นส่วนหนึ่งของประเทศอิตาลีมาเป็นรัฐอิสระทางศาสนา ซึ่งหมายความว่าวาติกันจะแสดงบทบาทของตัวเองในฐานะที่เป็นสถาบันศาสนา (Established Religion) แทนที่จะเข้าร่วมกับมหาอำนาจในอดีต (ชินวัตร สุวดีพุทธิกุล, บาทหลวง, สัมภาษณ์, 29 กุมภาพันธ์ 2551)

ในอดีตช่วงต้นศตวรรษที่ 19 อิตาลีซึ่งยังคงแบ่งแยกเป็นรัฐต่าง ๆ โดยพระสันตะปาปามีอำนาจปกครองเหนือแคว้นต่าง ๆ ของอิตาลีด้วย ได้พยายามรวมกันเป็นประเทศที่มีรัฐเดียว จนมาประสบความสำเร็จเมื่อโรมได้รับการประกาศเป็นเมืองหลวงในปี พ.ศ. 2404 (ค.ศ. 1861) ดังนั้นในปี พ.ศ. 2413 (ค.ศ. 1870) อำนาจทางการเมืองและการปกครองของพระสันตะปาปาจึงได้สิ้นสุดลง (เสรี พงศ์พิศ, 2531, หน้า 89)

ในปี พ.ศ. 2472 (ค.ศ. 1929) ฝ่ายพระศาสนจักรภายใต้การนำของพระสันตะปาปาปิอุสที่ 11 และรัฐบาลอิตาลีภายใต้การนำของมุสโสลินีได้ทำการตกลงใหม่โดยสนธิสัญญาลาเตราน เพื่อให้สถานภาพความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายมีความชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงออกกฎหมายระหว่างชาติว่าให้วาติกันเป็นรัฐอิสระ โดยมีพระสันตะปาปาเป็นประมุขสูงสุด มีอาณาเขตประมาณ 1,000 ไร่ โดยรัฐวาติกันจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งถือว่าเป็นดินแดนอิสระและเป็นกลางในทุกกรณี แต่จะเกี่ยวข้องในส่วนของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกเท่านั้น (เสรี พงศ์พิศ, 2531, หน้า 89)

รัฐวาติกันมีระบบบริหารเทียบได้กับกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ แต่ก็ทำงานด้านศาสนาเป็นส่วนใหญ่ และนอกจากจะบริหารภายในรัฐแล้วยังเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศต่าง ๆ อีกด้วย โดยหน่วยงานที่บริหารงานด้านศาสนา เช่น กระทรวงเผยแผ่ความเชื่อ กระทรวงการศึกษาคาทอลิก ทางด้านเศรษฐกิจมีข้อผูกพันที่ประเทศต่าง ๆ ในตะวันตกต้องส่งเงินบำรุงไปให้วาติกัน เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานต่าง ๆ รวมทั้งสนับสนุนพระศาสนจักรในประเทศที่ยากจนด้วย อย่างไรก็ตามแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างไปมาก แต่โครงสร้างดั้งเดิมของรัฐวาติกันก็ยังมีลักษณะคล้ายคลึงกับรัฐในยุคกลางของยุโรป พระสันตะปาปามีอำนาจสูงสุดในฐานะประมุขของรัฐ แต่ไม่ได้รับเลือกจากประชากรของรัฐ แต่รับเลือกจากพระคาร์ดินัล ซึ่งจะเลือกเมื่อพระสันตะปาปาองค์เก่าสิ้นพระชนม์ไป (เสรี พงศ์พิศ, 2531, หน้า 90)

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงใน พ.ศ. 2488-2492 (ค.ศ. 1945 - 1949) ประเทศสหรัฐอเมริกาในฐานะที่เป็นประเทศมหาอำนาจใหม่ได้สร้างความสัมพันธ์กับสำนักวาติกันผ่านการช่วยเหลือเพื่อฟื้นฟูประเทศต่าง ๆ ที่ประสบกับสงครามโลกครั้งที่ 2 กล่าวคือพระสันตะปาปาปิอุสที่ 12 ได้ทรงรณรงค์ให้คริสตชนร่วมกันบริจาคปัจจัยตามกำลังอศภพของตน เพื่อช่วยเหลือ

ประเทศต่าง ๆ ในแถบยุโรปและเอเชียที่ถูกทำลายจากสงครามโลก โดยผ่านทางสมณะองค์การ สมทบ (Pontificia Opera D' Assiateza : POA) ดังนั้นสหรัฐอเมริกาจึงได้จัดตั้งองค์กรทุนซื้อองค์การคาทอลิกเพื่อการสงเคราะห์ (CRS) เพื่อสงเคราะห์ประเทศต่าง ๆ ที่ได้รับผลกระทบจากสงคราม ดังนั้นทางสหรัฐจึงได้ให้การสนับสนุนการทำงานสังคมสงเคราะห์และฟื้นฟูประเทศของวาติกัน โดยการให้ความช่วยเหลือพระศาสนจักรในสหรัฐอเมริกาและแคนาดา เพื่อนำไปสู่การสนับสนุนงานสังคมสงเคราะห์และการบรรเทาทุกข์ของพระศาสนจักรในยุโรปและเอเชีย (บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, 2543, หน้า 14, 25)

หลังจากที่ได้มีการฟื้นฟูประเทศในแถบประเทศยุโรปมาเป็นเวลาประมาณ 4 ปี ในช่วง พ.ศ. 2493 - 2502 (ค.ศ. 1950-1959) ประเทศเหล่านั้นก็ได้มีการฟื้นตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่สถานการณ์ของการยึดครองของสหรัฐอเมริกาและรัสเซียได้นำมาสู่การแบ่งโลกให้เป็น 2 ฝ่าย ก็คือ ฝ่ายคอมมิวนิสต์และฝ่ายโลกเสรี จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2500 (ค.ศ. 1957) เมื่อรัสเซียส่งดาวเทียมดวงแรกขึ้นในอวกาศเพื่อแข่งขันกับการที่สหรัฐอเมริกาสามารถผลิตระเบิดปรมาณู และนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพในญี่ปุ่น จึงได้เริ่มการแข่งขันการสะสมอาวุธนิวเคลียร์ระหว่างมหาอำนาจทั้งสอง ซึ่งรู้จักกันดีในนามว่า “สงครามเย็น” ในขณะเดียวกันประเทศโลกที่สามที่อยู่ในเอเชีย ลาตินอเมริกา แอฟริกา ไม่ต้องการที่จะถูกชักนำให้ไปอยู่ในค่ายคอมมิวนิสต์หรือค่ายโลกเสรี ดังนั้นจึงได้จัดตั้งกลุ่มประเทศที่ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดขึ้นมา โดยมียูโกสลาเวีย อินโดนีเซีย และจีนเป็นแกนนำ ในสถานการณ์ของสงครามเย็นเช่นนี้พระศาสนจักรคาทอลิกได้จัดตั้งองค์กรที่ทำงานด้านการสงเคราะห์และบรรเทาทุกข์ที่เรียกว่า Caritus International นอกจากนี้ยังได้จัดตั้งองค์กรทุนของคาทอลิกต่าง ๆ เช่น MISEREOR CEBEMO เป็นต้น (บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, 2543, หน้า 45)

2. การเป็นเอกราชของประเทศโลกที่สาม

นอกจากนี้หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อเกิดประเทศมหาอำนาจใหม่ เช่น สหรัฐอเมริกา และรัสเซีย มหาอำนาจใหม่ได้เข้ามาจัดระเบียบโลกใหม่โดยการสลายระบบอาณานิคมเดิม ดังนั้นจึงมีผลให้ประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย ลาตินอเมริกา และแอฟริกา ได้รับเอกราชจากเจ้าอาณานิคมเดิม การเป็นเอกราชของประเทศเหล่านี้นำมาซึ่งการฟื้นฟูศาสนาที่เคยถูกรอบงำไว้ เช่น ศาสนาฮินดู พุทธศาสนา หรือศาสนาอิสลาม เป็นต้น (บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, 2543, หน้า 14, 21)

การฟื้นฟูบทบาทของศาสนาอื่น ๆ ในประเทศโลกที่สามมีผลต่อการปรับท่าทีของคริสต์ศาสนาเนื่องจากคริสต์ศาสนาได้รับประเพณีการบังคับนับถือศาสนาจากอาณาจักรโรมัน คือ ในจักรวรรดิโรมันนั้นจะถูกบังคับให้นับถือเทพเจ้าของโรมัน ดังนั้นคริสต์ศาสนาก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงมีแนวโน้มที่จะพยายามกวาดล้างศาสนา และการนับถือรูปเคารพต่าง ๆ ให้หมดไป

ด้วยคำพูดของลัทธินอกศาสนา (Pagan) ที่ว่า “เป็นพวกนอกศาสนา” (ซุคคี้ ลิริสุทธี, พระสังฆราช, สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2550)

การได้รับเอกราชการของประเทศโลกที่สามมีผลต่อการปรับท่าทีของคริสต์ศาสนา เนื่องจากรัฐบาลของประเทศที่รับเอกราชใหม่เรียกร้องให้พระศาสนจักรแสดงจุดยืนเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับนักล่าอาณานิคม ซึ่งผู้มีอำนาจของพระศาสนจักรในประเทศนั้นเคยมีความผูกพันเป็นอย่างดี ถ้าแสดงจุดยืนเข้าข้างเจ้าอาณานิคมมีผลให้กลุ่มคริสตชนถูกกวาดล้าง ไปพร้อมกับคนต่างชาติที่เคยปกครองอาณานิคมนั้น ๆ (โรเบิร์ต กอสเต, 2547, หน้า 338)

ในอดีตช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 พระศาสนจักรคาทอลิกกับนักล่าอาณานิคมมักมีการประสานผลประโยชน์ร่วมกันคือพระศาสนจักรต้องการสมาชิกของพระศาสนจักรเพิ่มขึ้น โดยการให้คนอื่นเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ เจตนาเช่นนี้เป็นผลมาจากคำสั่งเสียครั้งสุดท้ายของพระเยซู ในรูปแบบวาทกรรมเชิงประกาศ (Prophetic Discourse) (James T. Bretzke, S.J., S.T.D., n.d.) ที่ว่า (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 5)

“ท่านจงออกไปสั่งสอนนานาชาติ และทำให้เป็นศิษย์ของเรา จงโปรดศีลล้างบาปแก่เขา ในพระนามแห่งบิดา พระบุตร และพระจิต จงสั่งสอนให้เขาปฏิบัติตามทุกอย่างที่เราได้สั่งสอนท่าน เราจะอยู่กับท่านตลอดไปจนสิ้นโลก”

ประกอบกับศาสนาคริสต์นั้นเป็นความเชื่อแบบเอกเทวนิยมที่เชื่อว่ามีพระเจ้าที่เที่ยงแท้แต่เพียงผู้เดียว ซึ่งก็คือพระเจ้าที่ชาวคริสต์เชื่อ ดังนั้นคนนอกศาสนาคริสต์จึงต้องหันมานับถือพระเจ้าของศาสนาคริสต์ ดังคำกล่าวของนักบุญซีเรียโนในต้นยุคกลางว่า “นอกพระศาสนจักรไม่มีความรอด”

ส่วนนักล่าอาณานิคมชาวยุโรปก็ได้ประโยชน์จากความร่วมมือกับพระศาสนจักรคาทอลิก โดยการใช้ศาสนาคริสต์เป็นเครื่องมือในการแสวงหาดินแดนและทรัพยากรของประเทศโลกอื่น เนื่องจากศาสนาคริสต์เป็นผู้ให้ความชอบธรรมแก่ผู้ปกครองในยุโรปด้วยอุดมการณ์ของลัทธิเทวสิทธิ์ ลัทธิเทวสิทธิ์อธิบายว่าพระเป็นเจ้าทรงเป็นเจ้านายเหนือจักรวาลและเป็นจอมราชันย์ พระองค์ได้ทรงมอบอำนาจในการปกครองเรื่องนี้ให้แก่บรรดาภคิรัย จักรพรรดิ และผู้นำทางการเมือง ผลที่ตามมาคือผู้มีอำนาจในยุโรปที่เป็นคริสตชนมักรู้สึกว่าได้ตัวเองได้รับมอบสิทธิพิเศษในฐานะที่เป็นศิษย์ของพระเยซูที่ออกไปควบคุมดูแลและจัดการให้ชนชาติอื่น ๆ อยู่ภายใต้อำนาจอันชอบธรรมของตนโดยใช้การล่าอาณานิคม ในกระบวนการล่าอาณานิคมนั้นทำให้ประเทศอาณานิคมละทิ้งศาสนาเดิมมานับถือคริสต์ศาสนา จะทำให้การปกครองอาณานิคมง่ายขึ้น เพราะคนในอาณานิคมเริ่มมีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกับผู้ปกครองที่เป็นเจ้าอาณานิคม (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 5-9)

แต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเมื่อประเทศในโลกละทิ้งการได้รับเอกราชจากเจ้าอาณานิคม พระศาสนจักรในประเทศดังกล่าวจึงถูกเรียกร้องให้แสดงจุดยืนว่ามีความสัมพันธ์กับเจ้าอาณานิคมอย่างไร พระศาสนจักรในแต่ละประเทศตอบสนองต่อรัฐบาลของประเทศเอกราชใหม่แตกต่างกันไปแล้วแต่สถานการณ์ของแต่ละประเทศ ทำให้เกิดผลกระทบต่าง ๆ ที่สำคัญก็คือการเบียดเบียนศาสนาคริสต์ ดังนั้นกลุ่มชนชั้นนำสงฆ์ของพระศาสนจักรคาทอลิกจำเป็นต้องมีการประชุมเพื่อกำหนดท่าทีของพระศาสนจักรเกิดการได้รับเอกราชของประเทศในโลกละทิ้งอย่างชัดเจนและด้วยความสุขุมรอบคอบ ดังนี้ (โรเบิร์ต กอสเต, 2543, หน้า 338)

1. สถานการณ์ของพระศาสนจักรในเอเชียหลังจากที่ได้รับเอกราช พระศาสนจักรคาทอลิกในเอเชียส่วนใหญ่ถูกเบียดเบียนทางศาสนาจากพรรคคอมมิวนิสต์ที่เป็นผู้นำในการปลดปล่อยให้ประเทศเป็นเอกราช ซึ่งในประเทศจีน เหมาเจ๋อตงได้เบียดเบียนคริสต์อย่างรุนแรงจนทำให้พระสงฆ์ นักบวชชาย-หญิง และฆราวาสถูกฆ่าตายเป็นจำนวนมาก รวมถึงวัดหลายแห่งที่ถูกเผา หลังจากนั้นรัฐบาลจีนได้บังคับให้พระศาสนจักรจีนแยกตัวออกจากพระศาสนจักรสากลที่วาทิกัน โดยเน้นความเป็นอิสระในการปกครองตนเอง 3 ประการ คือ

1.1 การไม่มีความสัมพันธ์กับรัฐบาล

1.2 การไม่ขอรับเงินบริจาคที่เป็นกฎหมายจากยุโรป

1.3 การไม่รับมิสซังนารีจากต่างประเทศ

เมื่อมีการประกาศหลักการปกครองตนเองทางศาสนาดังกล่าว พระสงฆ์และฆราวาสที่ไม่รับหลักการนี้ก็จะถูกรัฐบาลไล่่ออกนอกประเทศ และอีกส่วนหนึ่งถูกส่งเข้าค่ายอบรมของพรรคคอมมิวนิสต์จนทำให้มีพระสงฆ์และฆราวาสหลายคนต้องตายไปด้วยความทรมาน ซึ่งทางคาทอลิกถือว่าเป็นมรณสักขี อันเป็นการตายด้วยการยืนยันความเชื่อของคริสต์ศาสนา มีการกล่าวว่ามีมรณสักขีในประเทศจีนมีจำนวนไม่แพ้มรณสักขีที่เสียชีวิตในยุคต้นของพระศาสนจักร (โรเบิร์ต กอสเต, 2543, หน้า 341-342)

ในเวียดนามพบว่า 2 ใน 3 ของพระสงฆ์และฆราวาสที่มีอยู่ทั้งหมด 1,200,000 คนในเวียดนามเหนือต้องหนีการปกครองของรัฐบาลคอมมิวนิสต์ โดยตั้งถิ่นฐานในเวียดนามใต้ ส่วนในเกาหลีเหนือพบว่าพระสงฆ์และนักบวชชาย-หญิงถูกฆ่าตายในค่ายมรณะของพรรคคอมมิวนิสต์เป็นจำนวนหลายสิบล้าน และแม้แต่ประเทศศรีลังกาที่เป็นดินแดนของพุทธศาสนา คริสตชนที่เป็นชนกลุ่มน้อยของประเทศต้องเผชิญหน้ากับพระภิกษุหัวรุนแรงที่เคลื่อนไหวให้รัฐบาลประกาศพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ รวมถึงได้รับผลกระทบจากขบวนการกู้ชาติของพรรคคอมมิวนิสต์ (โรเบิร์ต กอสเต, 2543, หน้า 341-342)

2. สถานการณ์ของพระศาสนจักรในแอฟริกาหลังจากที่ได้รับเอกราช หลังการทำสงครามต่อสู้เพื่อเอกราชในแอฟริกาเป็นเวลา 15 ปี จะพบกระแสเรียกร้องให้ปรับคริสต์ศาสนาแบบยุโรปมาเป็นคริสต์ศาสนาแบบแอฟริมากมากขึ้น แต่ผลกระทบในเชิงลบที่เกิดขึ้นต่อพระศาสนจักรจากการเป็นประเทศเอกราชนั้น ส่วนใหญ่เกิดในประเทศแอฟริกาเหนือ เช่น โมร็อกโก แอลจีเรีย ตูนิเซีย พบว่าเมื่อมีการประกาศเอกราชชุมชนคาทอลิกเกือบสูญสลายเพราะคาทอลิกเหล่านั้นไม่ได้เป็นคนพื้นเมือง ในประเทศซูดานรัฐบาลได้ขับไล่ธรรมทูตและมิสชันนารีต่างประเทศออกไปถึง 360 คน และบังคับให้คาทอลิก 400,000 คน เข้าศาสนาอิสลาม ส่วนในคองโกเกิดจลาจลหลังประเทศได้รับเอกราชและพบว่ามิสชันนารีครึ่งหนึ่งจาก 215 คน ที่เป็นชาวเบลเยียมถูกฆ่าตาย ท้ายที่สุดในมาดากัสการ์ซึ่งได้ถูกรุกรานอย่างป่าเถื่อนจากจักรวรรดิฝรั่งเศส จนเกิดกระบวนการกู้ชาติเมนาลัมบา (Menalamba) ขบวนการดังกล่าวได้ต่อต้านศาสนาคริสต์และฆ่าพระสงฆ์ด้วย ต่อมาได้เกิดกบฏโดยอ้างศาสนาดั้งเดิมต่อต้านคนต่างชาติอย่างรุนแรง ดังนั้นในบางแห่งมิสชันนารีหลายคนถูกฆ่าตาย และวัดถูกทำลาย ในขณะที่เดียวกันก็มีชาวคริสต์บางคนได้เข้าร่วมการกบฏด้วย เจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสได้ปราบปรามกบฏอย่างรุนแรงจนเกิดการนองเลือด บรรดาพระสังฆราชในมาดากัสการ์จึงประมาณความรุนแรงและยับยั้งเจตนารมณ์ของการเป็นประเทศเอกราช จนทำให้ฝรั่งเศสไม่พอใจศาสนจักร (โรเบิร์ต กอสเต, 2543, หน้า 343-345)

ผลกระทบของการเป็นเอกราชในประเทศโลกที่สามนำมาสู่การตอบสนองของพระศาสนจักรท้องถิ่นในแต่ละประเทศและวาทิกันแตกต่างกันไป คือ

1. กลุ่มที่แสดงท่าทีสนับสนุนการเป็นประเทศเอกราช เช่น พระสังฆราชในแอฟริกา จะพบว่าอัครสังฆราชของแอฟริกาเหนือ ในแองการิกา ได้เขียนไว้ในปี พ.ศ. 2496 (ค.ศ. 1953) ว่า “ยุคของอาณานิคมโพ้นทะเลจะถึงกาลอวสานแล้ว และต้องเป็นเช่นนั้น พระศาสนจักรจะพอใจเวลาที่เห็นชาวอาณานิคมปกครองตนเองด้วยตนเอง” หรือพระสังฆราชของมาดากัสการ์ได้ออกแถลงการณ์ว่า “ความปรารถนาที่จะมีอิสรภาพในการปกครองตนเองนั้นเป็นความปรารถนาที่ถูกต้องสำหรับประเทศที่ยังอยู่ในระบอบของอาณานิคม ลัทธิการเป็นอิสระนั้นมีผลตามธรรมชาติของอาณานิคมที่ตั้งอยู่บนหลักการของคริสต์ศาสนา” (โรเบิร์ต กอสเต, 2543, หน้า 344-345)

2. กลุ่มที่มีท่าทีระแวงการเป็นประเทศเอกราช ซึ่งเป็นท่าทีที่มีต่อประเทศคอมมิวนิสต์ เช่น ในกรณีของจีนนั้น พระสันตะปาปาปีโอที่ 12 ได้ออกสมณสาส์นเรื่อง Ad Sinarum ในปี พ.ศ. 2497 (ค.ศ. 1954) แสดงความเสียใจที่พระศาสนจักรจีนแยกตัวออกจากพระศาสนจักรสากล และกระตุ้นให้คริสตชนต่อต้านการกระทำดังกล่าว โดยรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์

3. กลุ่มที่มีวางตัวอยู่เหนือความขัดแย้งในการเป็นประเทศเอกราช โดยอ้างถึงลักษณะความเป็นสากลของพระศาสนจักรคาทอลิก ดังนั้นพระศาสนจักรคาทอลิกจึงต้องดำรงอยู่เหนือ

ประเทศชาติทั้งปวง ดังคำกล่าวของพระสันตะปาปาจอห์นปอลที่ 2 ในปี พ.ศ. 2522 (ค.ศ. 1979) ดังวาทกรรมเชิงประกาศ (James T. Bretzke, S.J., S.T.D., n.d.) ที่ว่า

“พระศาสนจักรไม่ได้รวมตัวกับวัฒนธรรมใด ๆ แม้วัฒนธรรมตะวันตกที่ประวัติศาสตร์ได้ผสมผสานกับพระศาสนจักร เพราะพันธกิจเฉพาะของพระศาสนจักรเป็นอีกระดับหนึ่งคือระดับความรอดพ้นของศาสนาของมนุษย์ แต่พระศาสนจักรพร้อมอยู่เสมอที่จะรับรอง ต้อนรับ และช่วยให้มีชีวิตชีวาแก่ทุกสิ่งที่เป็นเกียรติแก่สติปัญญาและจิตใจมนุษย์ในแดนอื่นที่อยู่นอกเหนือจากประเทศรอบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ที่พระเจ้าทรงกำหนดเป็นแหล่งกำเนิดของคริสต์ศาสนา” (โรเบิร์ต กอสเต, 2543, หน้า 340)

ท่าทีที่แตกต่างกันของพระสันตะปาปา พระสังฆราช นำมาสู่ความพยายามที่จะกำหนดจุดยืนที่ชัดเจนต่อการเป็นเอกราชของประเทศโลกที่สาม อันเป็นแรงจูงใจที่นำไปสู่การประชุมสภาสังคายนาวาติกันที่ 2 ต่อไป

3. ความขัดแย้งภายในพระศาสนจักร

ความขัดแย้งในพระศาสนจักรเป็นผลผลิตจากการต่อสู้ในประวัติศาสตร์ของศาสนาคาทอลิกในฐานะที่เป็นธรรมวิทยาแห่งพลเมือง ของประเทศในวัฒนธรรมกรีกโรมัน ก่อนการประชุมสังคายนาวาติกันที่ 2 ความขัดแย้งในพระศาสนจักรได้ก่อรูปเป็นปมปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขในการประชุมสังคายนาวาติกันที่ 1 คือ การประชุมสภาสังคายนาวาติกันที่ 1 นั้นถือเป็นการครอบงำโดยกลุ่มอนุรักษ์นิยมในพระศาสนจักรที่พยายามยืนยันความมีอำนาจของพระศาสนจักรเหนือความคิดร่วมสมัย และประณามแนวคิดผิด ๆ ได้แก่ พหุเทวนิยม ธรรมชาตินิยม เหตุผลนิยม สังคมนิยม ลัทธิคอมมิวนิสต์ การนับถือผี คำสอนของโปรเตสแตนต์ รวมถึงการไม่สนใจเรื่องศาสนา นอกจากนี้สังคายนาดังกล่าวได้เสนอหลักการว่าพระสันตะปาปาไม่เคยทำอะไรผิด อันเป็นการยืนยันถึงอำนาจสูงสุดของพระสันตะปาปาในพระศาสนจักร และรวมทั้งยังได้สนับสนุนเอกสารที่ต่อต้านแนวคิดสมัยใหม่ (Modernism) ที่เรียกชื่อว่า “รายการความหลงผิด” (Syllabus of Errors) รายการความหลงผิดได้ระบุความผิดพลาดของแนวคิดเรื่องความก้าวหน้า คือ วิทยาศาสตร์ แนวคิดทางสังคม การเมือง และเทววิทยา ในศตวรรษที่ 19

ผลกระทบของสังคายนาวาติกันที่ 1 ก็คือปมปัญหาในพระศาสนจักรที่ดำรงอยู่เป็นเวลาหลายศตวรรษ โดยไม่มีการถกเถียงกันอย่างเปิดเผย ได้แก่ ปัญหาความสัมพันธ์ของพระสังฆราชในที่ต่าง ๆ กับพระสันตะปาปา ปัญหาตำแหน่งหน้าที่ของฆราวาสในพระศาสนจักร เสรีภาพในการนับถือศาสนา คำสอนของพระศาสนจักรเรื่องการเผยแผ่ของพระเจ้าและแหล่งที่มา ปัญหาท่าทีของพระศาสนจักรและความต้องการที่จะติดต่อสัมพันธ์กับคนยิว วิธีการสร้างเอกภาพระหว่างชาว

คริสตินิกายต่าง ๆ การปฏิรูปเกี่ยวกับพิธีกรรมคำสอนและสังฆานุกร และปัญหาจุดยืนและความสัมพันธ์พระศาสนจักรกับโลกสมัยใหม่ เช่น

1. ปัญหาความสัมพันธ์ของพระสังฆราชในที่ต่าง ๆ กับพระสันตะปาปา เป็นปัญหาความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจภายในพระศาสนจักรที่มีมายาวนานในประวัติศาสตร์พระศาสนจักรคาทอลิก เช่น ในสภาสังคายนาคอนสแตนซ์ พ.ศ. 1957-1961 (ค.ศ. 1414-1418) มีความพยายามที่จะแก้ปัญหาพระสังฆราชที่ไม่ประจำอยู่ในสังฆมณฑล เนื่องจากพระสังฆราชแต่ละประเทศอาจมีความผูกพันกับภักดิ์ของตัวเเองมากกว่าฟังคำสั่งของพระสันตะปาปา ดังนั้นในการสังคายนาครั้งต่อมาที่เมืองเตริน พ.ศ. 2088-2106 (ค.ศ. 1545-1563) จึงได้มีมติปฏิรูปการทำงานของพระสังฆราชคือ มีคำสั่งให้พระสังฆราชต้องอยู่ในสังฆมณฑลของตัวเอง นอกจากนี้สังฆราชยังต้องใช้เวลาเทศน์สอนจัดประชุมในสังฆมณฑลทุกปี สร้างบ้านเณร คัดเลือกผู้ที่สมัครใจมาบวชพระสงฆ์ วางวินัยในอารามฤาษี และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ทุกคน ทั้งในเรื่องการแต่งกาย การแสดงเมตตาธรรม และความสำรวมตนเอง แต่ในสังคายนาวาติกันที่ 1 ก็ได้ยกปัญหาที่ยังไม่ได้คลี่คลายว่าพระสังฆราชสามารถใช้อำนาจของตนเองร่วมกับอำนาจของพระสันตะปาปาอย่างไรในการทำงานของพระศาสนจักร (บิล ฮีบส์, 2547, หน้า 163,171,178)

2. ปัญหาบทบาทของฆราวาสในพระศาสนจักรพบว่าได้เกิดปรากฏการณ์ของกลุ่มขบวนการใหม่ของฆราวาสคาทอลิก เช่น YCS (Young Christian Student) กรรมกรคาทอลิก (YCW : Young Christian Worker) เกษตรกรคาทอลิก เป็นต้น (เบอร์นาร์ด กิมแมงต์, บาทหลวง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2550)

3. ปัญหาคำสอนเรื่องการเผยแสดงของพระเจ้า ปัญหานี้เป็นปฏิกิริยาตอบโต้การปฏิรูปศาสนาของพวกโปรเตสแตนต์ในศตวรรษที่ 16 พระสันตะปาปาปอลที่ 3 ได้เรียกประชุมสภาสังคายนาแห่งเตรนต์เพื่อเผชิญหน้ากับคำสอนของนักปฏิรูปศาสนาในสมัยนั้น คือ ลูเธอร์ สวิงลี และคัลแวง สิ่งสำคัญที่ทำให้พระศาสนจักรมีความมั่นคงอยู่ได้ในกระแสการปฏิรูปศาสนาก็คือการยืนยันถึงการปฏิบัติศาสนกิจที่นักปฏิรูปเหล่านั้นที่ประชุมสภาสังคายนาจึงได้ยืนยันถึงการเผยแสดงของพระเจ้า ซึ่งเป็นสัจธรรมในคริสต์ศาสนาว่าสามารถผ่านมาได้ 2 ทาง คือ พระคัมภีร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร และธรรมเนียมของพระศาสนจักรที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 12 ถึงแม้จะไม่ใช้ธรรมเนียมประเพณียุคอัครสาวกยุคแรกของพระเยซูก็ตาม การยืนยันดังกล่าวเป็นสิ่งที่นักปฏิรูปศาสนาปฏิเสธโดยสิ้นเชิง หลักความเชื่อที่แตกต่างกันระหว่างโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์เป็นพื้นฐานของความขัดแย้งระหว่างนิกายทั้งสองมาจนถึงปัจจุบัน (บิล ฮีบส์, 2547, หน้า 167-170)

4. ปัญหาท่าทีของพระศาสนจักรที่มีต่อชาวยิว ความขัดแย้งระหว่างพระศาสนจักรคาทอลิกกับชาวยิว เกิดจากความเชื่อของคริสตชนว่าชาวยิวเป็นผู้ฆ่าพระเยซู หรือที่เรียกกันว่า “เทวฆาต” (Deicide) ความเชื่อเช่นนี้เป็นที่มาของการเบียดเบียนชาวยิวหลายศตวรรษที่ผ่านมา เช่นในสภาสังคายนาครั้งที่ 4 พ.ศ. 1758 (ค.ศ. 1215) ได้มีมติให้ชาวยิวสวมเครื่องแบบเครื่องหมายให้ชัดเจน และให้อยู่ห่างจากถนนสายต่าง ๆ ในช่วงสัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์ คือ ช่วงที่ระลึกถึงพระเยซูถูกตรึงกางเขน (บิล ฮิบส์, 2547, หน้า 69,158)

5. ปัญหาการปฏิรูปเกี่ยวกับพิธีกรรม ตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 19 ได้มีขบวนการฟื้นฟูพิธีกรรมในพระศาสนจักร โดยเริ่มจากคุณพ่อเกอร์ชัวร์ที่ต้องการปรับปรุงพิธีกรรมของคริสตศาสนาให้มีรูปแบบเหมือนกับในสมัยแรกสุดของพระศาสนจักร ต่อมาบาทหลวงลอมแบร์ต โบแดงในประเทศเบลเยียมที่มุ่งให้ประชาชนมีความรักต่อพิธีกรรม ซึ่งสภาสังคายนาแห่งเตรนต์ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญน้อยกว่าข้อกำหนดต่าง ๆ ขบวนการนี้ได้รับการสืบทอดในสหรัฐอเมริกาและแคนาดา โดยบาทหลวงวิลเลียม มิเชล ได้ให้ความสำคัญต่อพิธีกรรมที่มีต่อชีวิตฝ่ายจิตวิญญาณของคริสตชน และเสนอให้ลดบทบาทของรูปปั้นและการตกแต่งภายในวัด หลังจากนั้นบาทหลวงโรมาโน กาดินีได้เริ่มปฏิบัติการขับเคลื่อนการปฏิรูปพิธีกรรม โดยย้ายพระแท่นภายในวัดให้ห่างจากฝาผนังวัดและจัดให้สัตบุรุษนั่งทั้ง 3 ด้านรอบพระแท่น รวมถึงการอบรมให้ฆราวาสมีส่วนร่วมในพิธีกรรมด้วย ต่อมาโจเซฟ จุงมานน์ อาจารย์ในมหาวิทยาลัยของประเทศออสเตรียได้ทำการเผยแพร่พิธีกรรมในความหมายใหม่ โดยการบรรยายและการจัดพิมพ์หนังสืออย่างกว้างขวางทั่วยุโรปและอเมริกา และท้ายที่สุดมารี โยเซฟ ลากริงจ์ ได้สนับสนุนการศึกษาพระคัมภีร์ในเชิงวิทย์ และสร้างเทววิทยาด้วยการให้พระคัมภีร์เป็นศูนย์กลาง (บิล ฮิบส์, 2547, หน้า 125-128)

6. ปัญหาจุดยืนและความสัมพันธ์ระหว่างพระศาสนจักรกับโลกสมัยใหม่ พบว่ามีเหตุการณ์ของโลกที่ทำให้พระศาสนจักรต้องแสดงจุดยืนให้ชัดเจน เช่น การเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 บทบาทการสงครามรุกรานของประเทศเยอรมันและอิตาลี การเคลื่อนไหวของนักเทววิทยาและผู้นำพระศาสนจักรที่มีแนวคิดแบบสมัยใหม่นิยม (Modernism) การที่พระสงฆ์หนุ่มในฝรั่งเศสได้ปรับบทบาทไปเป็นกรรมกรในโรงงานจนพระศาสนจักรกลัวว่าจะไปฝึกไฝ่ลัทธิมาร์กซ์ ซึ่งเป็นอเทวนิยม

พระสันตะปาปาจอห์นที่ 23 ในสมัยเป็นสมณทูตประจำประเทศฝรั่งเศสได้มีโอกาสสัมผัสโดยตรงกับขบวนการพระสงฆ์กรรมกรที่ทดลองทำในประเทศฝรั่งเศส ดังนั้นพระองค์จึงตระหนักถึงความจำเป็นจะต้องมีเทววิทยารูปแบบใหม่ กล่าวโดยสรุปแล้วปมปัญหานี้เป็นเรื่องวิวาทะว่าด้วยภาวะทันสมัย (Debate on Modernity) ซึ่งพระศาสนจักรจะต้องถกเถียงถึงบทบาทของตนเองต่อการปฏิวัติอุตสาหกรรม การครอบงำของวิทยาศาสตร์ การขยายตัวของระบบเสรีทุนนิยม

และการเกิดขึ้นมาของสังคมนิยมแบบมาร์กซิสต์ เนื่องจากสถานะทันสมัยที่เกิดขึ้นในยุโรปดังกล่าว ได้ทำให้บทบาทของพระศาสนจักรลดลงอย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทำลายคุณค่าเดิมของ คริสต์ศาสนา การถูกลดฐานะในการเป็นอุดมการณ์อธิบายชีวิตและสังคม รวมถึงการจำกัดบทบาท ของคริสต์ศาสนาให้อยู่แค่ภายในรัฐชาติกัน (บิล ฮีบส์, 2547, หน้า 143,179 ; เบอร์นาร์ด กิมเมงต์, บาทหลวง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2550; นิพนธ์ เทียนวิหาร, บาทหลวง, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2550)

ปมปัญหาดังกล่าวมีผลที่นำไปสู่สภาสังคายนาวาติกันที่ 2 ดังแสดงให้เห็นได้จากคำพูด ของพระสันตะปาปาจอห์นที่ 23 ที่มีประสบการณ์การเป็นสมณทูตวาติกันหลาย ๆ ประเทศ ที่ว่า “ถึงเวลาแล้วที่จะทำให้พระศาสนจักรทันสมัยในทุกเรื่องที่จำเป็น” (นิพนธ์ เทียนวิหาร, บาทหลวง, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2550 ; บิล ฮีบส์, 2547, หน้า 22-23)

การสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 เป็นการปฏิรูปคำสอนของพระศาสนจักรคาทอลิก โดยมุ่ง เสนอเป็นทางเลือกที่สามระหว่างอุดมการณ์เสรีนิยมของค่ายทุนนิยมที่นำโดยสหรัฐอเมริกา กับ อุดมการณ์สังคมนิยมของค่ายคอมมิวนิสต์ที่นำโดยสหภาพโซเวียต เนื้อหาของการสังคายนาวาติกัน ครั้งที่ 2 ปรากฏออกมาเป็นเอกสารต่าง ๆ ดังนี้

1. ธรรมนูญ 4 ฉบับ ธรรมนูญในที่นี้หมายถึงคำสอนที่เป็นแก่นของศาสนาและมี ความสำคัญต่อพระศาสนจักรโดยรวม ได้แก่

- 1.1 ธรรมนูญเรื่องพระศาสนจักร (Lumen Gentium)
- 1.2 ธรรมนูญเรื่องการเผยแผ่ของพระเจ้า (Dei Verbum)
- 1.3 ธรรมนูญเรื่องพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ (Sacrosanctum Concilium)
- 1.4 ธรรมนูญเรื่องพระศาสนจักรในโลกสมัยใหม่ (Gaudium et Spes)

2. กฤษฎีกา 9 ฉบับ กฤษฎีกาของคริสต์ศาสนาระบุใช้ในกรณีที่กำลังกล่าวถึงข้อคำสอนที่มี ความสำคัญ แต่เป็นสิ่งที่ยังต้องศึกษาเพิ่มเติม

- 2.1 กฤษฎีกาเรื่องสื่อมวลชน (Inter Mirifica)
- 2.2 กฤษฎีกาเรื่องคริสตศาสนสัมพันธ์ (Unitatis Redintegratio)
- 2.3 กฤษฎีกาเรื่องบรรดาคริสตจักรคาทอลิกตะวันออก (Orientalium)
- 2.4 กฤษฎีกาเรื่องอำนาจหน้าที่ของพระสังฆราชในการอภิบาลสัตบุรุษในพระศาสน จักร (Christus Dominus)
- 2.5 กฤษฎีกาเรื่องการอบรมพระสงฆ์ (Optatam Totius)
- 2.6 กฤษฎีกาเรื่องการปรับปรุงและฟื้นฟูชีวิตนักบวช (Perfectae Caritatis)
- 2.7 กฤษฎีกาเรื่องการแพร่ธรรมของพระวาจา (Apostolicam Actuositatem)

2.8 กฎฎีกาเรื่องการปฏิบัติงานและชีวิตของพระสงฆ์ (Presbyterorum Ordinis)

2.9 กฎฎีกาเรื่องงานธรรมทูตของพระศาสนจักร (Ad Gentes)

3. คำแถลง 3 ฉบับ คำแถลงเป็นการกล่าวถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งบางทีอาจมีความขัดแย้ง และต้องพัฒนาต่อไปให้เป็นข้อความเชื่อ (Dogma) ได้แก่

3.1 คำแถลงเรื่องการอบรมตามหลักพระคริสตธรรม (Gravissimum Educationis)

3.2 คำแถลงเรื่องความสัมพันธ์ของพระศาสนจักรกับบรรดาศาสนาที่มีใช้คริสต์ศาสนา (Nostra Aetate)

3.3 คำแถลงเรื่องเสรีภาพในการนับถือศาสนา (Dignitatis Humanac)

1. ธรรมนูญ 4 ฉบับ

1.1 ธรรมนูญเรื่องพระศาสนจักร ธรรมนูญนี้ได้กำหนดแนวคิดใหม่ทางเทววิทยาเกี่ยวกับพระศาสนจักรคาทอลิกในฐานะที่เป็นชุมชนของผู้ที่มีความเชื่อเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นนักบวชหรือฆราวาส สารสำคัญของธรรมนูญดังกล่าว ได้แก่

1.1.1 การระบุว่าพระศาสนจักรเป็นรหัสธรรมล้ำลึก (Mystery) คือเป็นชุมชนที่ดำรงอยู่ในโลก แต่มีภาวะเหนือโลก (Transcendence) ด้วย

1.1.2 ยืนยันว่าพระศาสนจักรเป็นชุมชนที่ประกอบด้วยประชากรทั้งหมดของพระเป็นเจ้า ไม่ใช่เฉพาะกลุ่มสมณะผู้ปกครอง เช่น พระสังฆราช หรือพระสงฆ์

1.1.3 พระสังฆราชมีสิทธิอำนาจในการบริหารงานพระศาสนจักรโดยส่วนรวมร่วมกับพระสันตะปาปา

1.1.4 การมีชีวิตแบบฆราวาสก็เป็นกระแสเรียกรูปแบบหนึ่งในการแสวงหาอาณาจักรของพระเจ้าด้วยการเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจการของโลก ซึ่งถือเป็นแผนการของพระเป็นเจ้า

1.1.5 กระแสเรียกที่นำไปสู่ความศักดิ์สิทธิ์เป็นพระพรสำหรับทุกคน ความศักดิ์สิทธิ์ในที่นี้ หมายถึงการเจริญชีวิตที่มุ่งสู่ความสมบูรณ์ของมนุษย์โดยผูกพันกับสิ่งสูงสุดเช่นพระเป็นเจ้าเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนสามารถมีได้ ไม่เฉพาะแต่คาทอลิก (สภาพระสังฆราชคาทอลิก, 2543, หน้า 201) ส่วนพระพรหรือพระหรรษทานในที่นี้หมายถึงพลังผลักดันให้มนุษย์พัฒนาไปสู่จุดมุ่งหมายของชีวิต (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 215-217)

1.1.6 ชีวิตนักบวชชาย-หญิงถือว่าเป็นพระพรหรือของขวัญพิเศษที่พระเป็นเจ้ามอบให้แก่พระศาสนจักรในโลกนี้

1.1.7 ชีวิตคริสตชนในโลกนี้กับผู้ที่ยังไม่กลับใจแล้วมีส่วนร่วมร่วมกันในเป้าหมายการมีชีวิตกับพระเจ้าในสวรรค์

1.1.8 ยืนยันพระนางพรหมจารีมารีอาเป็นพระมารดาของพระเจ้า

1.2 ธรรมเนียมเรื่องการเผยแสดงของพระเจ้า เอกสารนี้ต้องการให้พระศาสนจักรก้าวไปข้างหน้าพร้อมกับยุคสมัย พร้อมทั้งพัฒนาความเชื่อเรื่องพระอาณาจักรของพระเจ้าให้ลึกซึ้งขึ้น นั่นหมายความว่ามีความแตกต่างระหว่างพระศาสนจักรกับพระอาณาจักรของพระเจ้าก็คือพระศาสนจักรเป็นเครื่องหมายแห่งอาณาจักรของพระเจ้า ถึงแม้พระศาสนจักรยังไม่มีคุณสมบัติเพราะอยู่ระหว่างทางที่กำลังนำไปสู่ความสมบูรณ์ (เสรี พงศ์พิศ, 2531, หน้า 209-212)

เอกสารนี้เน้นย้ำว่าการเผยแสดงของพระเจ้าว่ามีแหล่งที่มาซึ่งเท่าเทียมกัน 2 แหล่ง คือ ธรรมประเพณีและพระคัมภีร์ นั่นหมายความว่าสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ยังคงให้อำนาจการตีความพระคัมภีร์กับพระศาสนจักรอยู่ (บิล ฮีบส์, 2547, หน้า 94-95)

1.3 ธรรมเนียมเรื่องพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ เอกสารนี้มุ่งปฏิรูปพิธีกรรมโดยให้ความสำคัญอยู่ที่การปรับพิธีมิสซาให้ทันสมัยขึ้น และให้มวลวาสาให้มีบทบาทพิธีกรรมมากขึ้น เอกสารกำหนดพิธีกรรมเป็น 2 ลักษณะคือ พิธีกรรมที่เปลี่ยนแปลงได้ ได้แก่ ภาษา หนังสือ บทภาวนา คนตรี บุคคล และสถานที่ และพิธีกรรมที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ คือ พระคัมภีร์ บัง เล้าไวน์ บทเสกศีล บทขอบพระคุณ การรับศีลมหาสนิท (บิล ฮีบส์, 2547, หน้า 94-95)

1.4 ธรรมเนียมเรื่องพระศาสนจักรในโลกสมัยใหม่ ธรรมเนียมนี้นับเป็นเอกสารแรกของสภาสังคายนาที่กล่าวต่อนุชนชาติทั้งโลก ไม่เฉพาะแค่คาทอลิก แนวคิดหลักที่อยู่เบื้องหลังของเอกสารฉบับนี้ก็คือความพยายามทำให้ศาสนาคริสต์ดำรงอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง (Incarnation) (นิพจน์ เทียนวิหาร, บาทหลวง, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2551) ดังนั้นคริสตชนสมัยใหม่จึงต้องพยายามตีความเครื่องหมายแห่งกาลเวลา (Discernment of sign of the time) เพื่อจะได้เข้าใจบทบาทของตนเอง ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากเอกสารฉบับนี้เชื่อว่าความสัมพันธ์ระหว่างพระศาสนจักรกับสังคมโลกตั้งอยู่บนฐานคิดว่า โนธรรมเป็นสิ่งที่เร้นลับในธรรมชาติของมนุษย์ ดังนั้นการแยกแยะโนธรรมจึงไม่ใช่เรื่องง่าย ผู้คนยุคใหม่ต้องดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมโลก มนุษย์จึงต้องแบ่งปันกัน การแบ่งแยกเด็ดกันทั้งกันต้องลบล้างไป เพราะเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับพระประสงค์ของพระเจ้า นอกจากนี้เอกสารฉบับนี้ยังขออย่าให้มีการแบ่งแยกอย่างผิด ๆ ระหว่างกิจการทางอาชีพและสังคมกับชีวิตฝ่ายศาสนาเลย ดังนั้นจึงไม่ใช่ “โลกต่อสู้กับพระศาสนจักร” แต่เป็น “โลกก้าวไปด้วยกันกับพระศาสนจักร” (บิล ฮีบส์, 2547, หน้า 97)

2. กฎีกา 9 ฉบับ

2.1 กฎีกาเรื่องสื่อมวลชน กฎีกานี้แสดงให้เห็นท่าทีของพระศาสนจักรคาทอลิกว่าได้ถ่อมตนลงมาเสวนากับสื่อและผู้ควบคุมจัดการสื่อ เอกสารยังเรียกร้องให้พระศาสนจักรใช้สื่อมวลชนสมัยใหม่ในการประกาศพระวรสาร และเรียกร้องให้คริสตชนปฏิเสธสิ่งที่ไม่เหมาะสมในสื่อ (บิล ฮีบส์, 2547, หน้า 98)

2.2 กฎฎีกาเรื่องคริสตศาสนาสนัมพันธ์ กฎฎีกาฉบับนี้เป็นก้าวสำคัญในการสร้างเอกภาพภายในคริสตศาสนาจากการแตกแยกเป็นนิกายต่าง ๆ ดังนั้นวัตถุประสงค์จึงมุ่งฟื้นฟูสายสัมพันธ์กับนิกายอื่น ๆ โดยไม่มีเจตนาที่จะให้นิกายอื่น ๆ กลับมาอยู่ใต้อำนาจของวาติกัน เอกสารสนับสนุนให้มีการเสวนาระหว่างนิกาย และการปฏิรูปตัวเองของพระศาสนจักร โรมัน คาทอลิก เพื่อเป็นช่องทางให้กระบวนการการคืนดีระหว่างนิกายเป็นไปได้

2.3 กฎฎีกาเรื่องบรรดาคริสตจักรคาทอลิกตะวันออก เอกสารนี้ให้มุมมองของพระศาสนจักรโรมันคาทอลิกเกี่ยวกับพระศาสนจักรจารีตตะวันออก 6 แห่ง คือ ชาลดิน ซีเรียน มาโรไนท์ คอปติก อาร์เมเนียน และไบเซนไทน์ เอกสารแสดงความปรารถนาที่จะกลับคืนดีกัน และประกาศอย่างชัดเจนถึงความเสมอภาคของธรรมประเพณีจารีตตะวันออกกับจารีตตะวันตก (บิล ฮีบส์, 2547, หน้า 99)

2.4 กฎฎีกาเรื่องอำนาจหน้าที่ของพระสังฆราชในการอภิบาลสัตบุรุษในพระศาสนจักร เอกสารชี้ให้เห็นถึงภารกิจของพระสังฆราช และเน้นถึงความจำเป็นที่ต้องการตัดสินใจร่วมกันในงานอภิบาล รวมทั้งยังเรียกร้องให้สังฆราชเป็นผู้นำแบบรับใช้ และดำเนินการจัดตั้งสภาอภิบาลของสังฆมณฑล (บิล ฮีบส์, 2547, หน้า 100) ดังนั้นเอกสารฉบับนี้จึงส่งเสริมให้มีการบริหารงานสังฆมณฑลในรูปแบบประชาธิปไตย

2.5 กฎฎีกาเรื่องการฝึกอบรมชีวิตสงฆ์ เอกสารนี้เรียกร้องให้มีการฝึกอบรมเรื่องพระคัมภีร์ การให้คำปรึกษา ศาสนสัมพันธ์ วิชาประวัติศาสตร์ และการอบรมตนเอง เอกสารนี้อนุญาตให้ทำคู่มือฝึกอบรมสำหรับท้องถิ่นคน เพื่อจะได้ผลิตพระสงฆ์ที่พร้อมทำงานอภิบาลตามสภาพความเป็นจริงในท้องถิ่น ซึ่งมี 7 บท คือ โปรแกรมอบรมพระสงฆ์ที่จัดโดยแต่ละประเทศ การส่งเสริมกระแสนิยมการเป็นพระสงฆ์อย่างเร่งด่วน การจัดตั้งบ้านเณรใหญ่ การพัฒนาการอบรมฝ่ายจิต การทบทวนการศึกษาวิชาเกี่ยวกับพระศาสนจักร การส่งเสริมการฝึกงานอภิบาลอย่างเข้มงวด การฝึกอบรมหลังจากเรียนจบแล้ว (บิล ฮีบส์, 2547, หน้า 101)

2.6 กฎฎีกาเรื่องการพัฒนาชีวิตฆราวาส เอกสารนี้ปลุกเร้าให้นักบวชชาย-หญิง เกิดแรงบันดาลใจให้กลับไปสู่รากเหง้าของตนเอง ได้แก่ การทำความเข้าใจถึงหลักการเหตุผลในการเกิดขึ้นมาของคณะนักบวชต่าง ๆ รวมทั้งการปรับตัวของชีวิตนักบวชให้เข้ากับความต้องการของยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงในพระศาสนจักรสมัยใหม่ (บิล ฮีบส์, 2547, หน้า 101-102)

2.7 กฎฎีกาเรื่องการพัฒนาชีวิตฆราวาส กฎฎีกานี้เป็นเอกสารฉบับแรกของสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ซึ่งมีสาระสำคัญ คือ บทบาทของฆราวาสในการทำงานแพร่ธรรม วัตถุประสงค์และประเภทของงานแพร่ธรรม รูปแบบต่าง ๆ ของงานแพร่ธรรม การอบรมสำหรับงานแพร่ธรรม (บิล ฮีบส์, 2547, หน้า 102) กฎฎีกานี้ได้ปรับแนวคิดการเผยแผ่ศาสนาที่มุ่งให้

คนเข้ารับพิธีล้างบาปเป็นคาทอลิกมาเป็นการแพร่ธรรม ซึ่งหมายถึงการมีชีวิตเป็นประจักษ์พยานถึงความเชื่อในสังคมที่พระเยซูได้ทรงปฏิบัติและสั่งสอนเพื่อนำมนุษยชาติไปสู่ความหลุดพ้น (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 223-224)

2.8 กฎฎีกาเรื่องการปฏิบัติงานและชีวิตของพระสงฆ์ เอกสารนี้ย้ำถึงความสำคัญของการครองชีวิตโสดของพระสงฆ์จารีตลาติน ซึ่งกล่าวว่าแม้การถือโสดไม่ได้เป็นข้อเรียกร้องตามธรรมชาติของความเป็นสงฆ์ แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่เหมาะสมสำหรับชีวิตสงฆ์ (บิล ฮีบส์, 2547, หน้า 102-103)

2.9 กฎฎีกาเรื่องงานธรรมทูตของพระศาสนจักร เอกสารฉบับนี้มุ่งปรับเปลี่ยนงานธรรมทูตหรือวิธีการเผยแผ่ศาสนาของมิสซันนารี โดยเน้นที่การเสวนา (Dialogue) และการปรับคริสต์ศาสนาให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น (Inculturation) นั้นหมายถึงการเปลี่ยนวิธีคิดจากการมีปมเชิงทางศาสนา (Triumphalism) ว่าคริสต์ศาสนาเป็นศาสนาที่เที่ยงแท้แต่เพียงศาสนาเดียว และแนวคิด “นอกพระศาสนจักรไม่มีความรอด” ของลัทธิเจเนเซนนิสต์มาสู่วิธีคิดในการทำงานว่าศาสนาคริสต์ต้องเรียนรู้คุณค่าและความจริงในศาสนาอื่น ๆ เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของคาทอลิกในวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ ดังนั้นคนนอกศาสนาที่เป็นคนดีหรือศาสนิกชนที่ดีก็สามารถเอาตัวรอดไปสวรรค์ได้ งานเผยแผ่ศาสนาของมิสซันนารีในทัศนะของการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 จึงมีความหมายใหม่เป็นการแพร่ธรรมทำให้คนอื่นเป็นคนดี โดยไม่มุ่งเป้าหมายเข้ารับล้างบาปเป็นคาทอลิก (บิล ฮีบส์, 2547, หน้า 103; เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 18, 241-242)

3. คำแถลง 3 ฉบับ

3.1 คำแถลงเรื่องการศึกษาคาทอลิกหรือการอบรมตามหลักพระคริสตธรรม เอกสารนี้ชี้ให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของการศึกษาตามแนวทางของคาทอลิก โดยจะต้องคำนึงถึงประเด็นต่อไปนี้ คือ ความหมายของสิทธิสากลที่จะได้รับการศึกษา การศึกษาแบบคริสต์ ผู้ให้แนวคิดด้านการศึกษา ตัวช่วยต่าง ๆ ของการศึกษาแบบคริสต์ ความสำคัญของโรงเรียน สิทธิและหน้าที่ของผู้ปกครอง การอบรมด้านศาสนาและจริยธรรมในโรงเรียนทุกแห่ง โรงเรียนคาทอลิก ประเภทต่าง ๆ ของโรงเรียนคาทอลิก วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยคาทอลิก การส่งเสริมความร่วมมือในด้านวิชาการ (บิล ฮีบส์, 2547, หน้า 104)

3.2 คำแถลงเรื่องความสัมพันธ์ของพระศาสนจักรกับบรรดาศาสนาที่มีใช้คริสต์ศาสนา เอกสารฉบับนี้ยืนยันว่าสังคมนั้นสามารถมีอยู่นอกพระศาสนจักรได้ และควรได้รับการเคารพในทุกแห่งที่มีการค้นพบระบุเป็นพิเศษถึงศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาฮูดา โดยพระศาสนจักรคาทอลิกจะต้องสนับสนุนให้มีการเสวนาและเปิดตัวเองออกรับสิ่ง

ดี ๆ จากศาสนาเหล่านี้ นอกจากนี้เอกสารยังประณามการเบียดเบียนและรังเกียจเชื้อชาติยิวทุกรูปแบบ (บิล ฮีบสซ์, 2547, หน้า 104-105)

3.3 คำแถลงเรื่องเสรีภาพในการนับถือศาสนา เอกสารฉบับนี้ถือได้ว่าเป็นเอกสารที่สร้างความขัดแย้งมากที่สุดของสภาสังคายนาครั้งที่ 2 เนื่องจากระบุว่าพระศาสนจักรไม่สามารถบังคับใครมาเป็นคาทอลิก เพราะมนุษย์มีเสรีภาพส่วนบุคคล นอกจากนี้เอกสารยังประกาศยืนยันถึงเสรีภาพของศาสนาทุกศาสนาในการปฏิบัติศาสนกิจรูปแบบต่าง ๆ และในทุกหนทุกแห่งได้ (บิล ฮีบสซ์, 2547, หน้า 105)

หลังจากการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 พระสันตะปาปาปอลที่ 6 ได้มองเห็นเครื่องหมายแห่งกาลเวลา จึงได้ประกาศสมณสาสน์การพัฒนาประชาชาติที่ว่า (สิลม ไชยเผือก, 2545, หน้า 75)

“สืบเนื่องจากการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ความสำนึกที่เปี่ยมด้วยพลังใหม่ ทำให้พระศาสนจักรถือว่าตนมีหน้าที่รับใช้มนุษย์ทุกคน ช่วยให้เข้าใจปัญหาร้ายแรงที่เขากำลังประสบอยู่ในทุก ๆ ด้าน และเกิดความเชื่อมั่นว่าการร่วมมือปฏิบัติงานฉันท์พี่น้อง เพื่อแก้ไขปัญหาคือการพัฒนาในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของประวัติศาสตร์มนุษยชาตินี้เป็นเรื่องเร่งด่วน”

จากทำนองดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่าสำหรับพระศาสนจักรแล้วการพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นเพียงการพัฒนาข้างต้นเท่านั้น เป้าหมายของการพัฒนาที่แท้จริง คือ การพัฒนามนุษย์ และโดยภาพรวมก็คือ การพัฒนาอารยธรรมมนุษย์ทั้งหมด กล่าวคือ เป็นการพัฒนามนุษย์ทั้งครบ (Total Human Development) ดังที่พระสันตะปาปาปอลที่ 6 ได้ให้คำจำกัดความการพัฒนาไว้ว่า (สิลม ไชยเผือก, 2545, หน้า 82)

“การพัฒนาจะจำกัดอยู่กับความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างเดียวมิได้ การพัฒนาที่แท้จริงต้องมีลักษณะแบบองค์รวม หมายความว่า การพัฒนาจะต้องส่งเสริมสิ่งที่ดีของมนุษย์ทุกคนและของแต่ละคนอย่างครบถ้วน...”

“จุดมุ่งหมายของการพัฒนา คือ มนุษย์ที่สมบูรณ์ มนุษยธรรมที่สมบูรณ์ คือ การพัฒนามนุษย์ทุกด้านและพัฒนามนุษย์ทั้งหมดมิใช่หรือ ?”

ในทรรสนะของสมเด็จพระสันตะปาปาปอลที่ 6 การพัฒนามี 2 ระดับ คือ การพัฒนามวลมนุษย์และการพัฒนาบุคคล โดยการพัฒนามวลมนุษย์ หมายถึง การพัฒนาประชาชาติหรือมนุษยชาติ คือ ทุกประเทศเจริญก้าวหน้าไปด้วยกัน สำหรับการพัฒนาบุคคลครอบคลุมการพัฒนาคนแต่ละคนในทุกด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และศาสนา การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเพียงองค์ประกอบที่สำคัญอันหนึ่งของการพัฒนามนุษย์

ดังนั้นจึงอาจสรุปแนวความคิดการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรได้สั้น ๆ 2 ประการ คือ

1. การพัฒนาสังคมเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการแพร่ธรรม โดยเป็นทั้งเครื่องมือ และวิธีการในการพัฒนามนุษย์ตามแบบของพระศาสนจักร
2. ปรัชญาพื้นฐานในการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิก คือ ลัทธิมนุษยนิยมแบบคาทอลิก ซึ่งถือว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางการพัฒนาทั้งมวล และเป็นส่วนหนึ่งของพระเป็นเจ้า ดังนั้น ในการศึกษาแนวทางการพัฒนาสังคมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการแพร่ธรรมของพระศาสนจักร

ในการประชุมสภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย (The Federation Of Asian Bishops' Conferences) หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า F.A.B.C วันที่ 23-29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2513 (ค.ศ. 1970) ที่กรุงมะนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ ได้แสดงให้เห็นถึงการยอมรับนโยบายของสังคายนาวาติกัน ครั้งที่ 2 โดยมุ่งภารกิจเข้าไปพัวพันต่อปัญหาสังคมอย่างเห็นได้ชัด

เอกสารการประชุมระบุอย่างชัดเจนว่า ศาสนจักรต้องมีบทบาทต่อการอยู่รอดในเอเชีย ด้วย แนวความคิดของงานพัฒนาในช่วงนี้ ไม่เป็นแต่เพียงงานสังคมสงเคราะห์และการเพิ่มผลผลิตเท่านั้น แต่มีแนวคิดเกี่ยวกับความยากจนและความยุติธรรม และคิดว่าจะพัฒนามนุษย์ทั้งครบได้อย่างไร ซึ่งในช่วงนี้ก็เน้นการอบรมจิตตารมณ์เป็นหลัก (บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, 2529, หน้า 11)

และการทำงานจะต้องพัวพันกับปัญหาของสังคมนั้น เป็นผลสืบเนื่องโดยตรง พร้อมทั้งเป็นการแสดงออกในทางปฏิบัติที่เกิดจากความเชื่อของท่าน ดังนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับเอกสารของวาติกันที่ 2 “พระศาสนจักรในโลกปัจจุบัน” พระสันตะปาปาได้ปราศรัยต่อบรรดาพระสังฆราชว่า การพัฒนาสังคมถือเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญที่สุด ดังนี้ (สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2531, หน้า 9)

“พระศาสนจักรสำนึกและรู้ถึงความไฝฝืนของมนุษย์ที่ปรารถนาความมีศักดิ์ศรีของมนุษย์อย่างแท้จริง ที่ปรารถนามีการอยู่ดีกินดีอย่างแท้จริง พระศาสนจักรเจ็บปวดที่ได้เห็นความเหลื่อมล้ำอันไม่ยุติธรรม ซึ่งดำรงอยู่และยิ่งทวีมากยิ่งขึ้นทั้งระหว่างประเทศและภายในประเทศ พระศาสนจักรขมะทัยยอมรับในสมรรถภาพของรัฐบาลของแต่ละประเทศที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้น ก็จำต้องเสนอตัวเองเข้ามาพัวพัน ให้ความช่วยเหลือ เพื่อให้เกิดและส่งเสริมให้ความเป็นมนุษย์นับวันยิ่งทวีขึ้น พระศาสนจักรเมื่อยอมเข้าไปอยู่แว่นาในงานด้านสังคม จะต้องทุ่มเทความพยายามทุกอย่าง เพื่อสนับสนุนให้กำลังใจแก่ความคิดริเริ่มทุกชนิดที่ทำงานส่งเสริมให้มนุษย์ดีขึ้น พร้อมทั้งผลักดันความคิดริเริ่มนั้นให้ก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ เนื่องจากพระศาสนจักรเป็นพยานถึงมโนธรรมของ

มนุษย์ และเป็นความรักของพระเจ้าต่อมนุษย์ พระศาสนจักรต้องทำหน้าที่ปกป้องคนจน ปกป้องคนอ่อนแอ ให้พ้นจากความอยุติธรรมในสังคม...”

บรรดาพระสังฆราชแห่งเอเชียที่ได้ประชุมกันที่นั่นได้สรุปภาพเอเชียอันเป็นเหตุผลว่าทำไมพระศาสนจักรท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องเข้าไปพัวพันปัญหาสังคม และเหตุใดจึงต้องปรับคำสอนศาสนารวมทั้งพิธีกรรมต่าง ๆ ให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น เนื่องจากเอเชียเป็นทวีปแห่งอารยธรรมที่เต็มไปด้วยประชาชน ความยากจน คนหนุ่มสาว และสงคราม เคยถูกรุมทึ้งจากฝ่ายตะวันตกมาก่อน เหล่านี้ล้วนเป็นบาดแผลที่ชาวเอเชียต้องเยียวยาอย่างรีบด่วน ในขณะที่เดียวกันพระศาสนจักรคาทอลิกแห่งเอเชียต่อแนวทางใหม่นี้ถือว่าเป็นภารกิจโดยตรงที่จะต้องเข้าไปพัวพันกับปัญหาเหล่านี้ ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมชาติ และในฐานะที่เป็นองค์การศาสนาที่อยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง เป็นภารกิจประการหนึ่งที่มีต่อสังคม เปลี่ยนจากการมุ่งเปลี่ยนศาสนาคนพื้นเมืองโดยผ่านงานเมตตาจิตมาเป็นงานพัฒนาสังคมโดยตรง โดยมีสนใจว่าเขาจะเปลี่ยนศาสนาหรือไม่ (ปริชา จินตเสวีวงศ์, 2531, หน้า 201 - 205)

การพัฒนาใด ๆ จะต้องอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ และจะต้องเป็นการพัฒนาครบวงจร หรือที่เรียกว่า “การพัฒนาคนทั้งครบ” (Total Human Development) กล่าวคือ การพัฒนาสังคมจะต้องไม่แยกส่วน แต่ดำเนินไปทั้งกระบวนการจะแยกการพัฒนาร่างกาย และจิตใจ อย่างหนึ่งอย่างใดไปไม่ได้ การเสวนา (Dialogue) กับทุกฝ่ายอย่างเปิดอก กว้างขวาง และจริงใจเพื่อร่วมมือกันแก้ไขปัญหารีบด่วนในทวีปเอเชียจึงอยู่ในกระบวนการที่สำคัญต่อแนวทางการพัฒนา มนุษย์ของพระศาสนจักรในภูมิภาคนี้

การปรับบทบาทของคาทอลิกไทยจากการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2

หลังการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 แล้วเราพบว่าคำสอนพระศาสนจักรสากลที่นำมาใช้ อย่างเป็นรูปธรรมในพระศาสนจักรของไทยนั้นสามารถสรุปได้เป็น 3 ภารกิจหลัก คือ

1. การมีบทบาทร่วมทุกข์ร่วมสุขกับคนไทย (Incarnation)
2. การปรับศาสนาคริสต์ให้เป็นศาสนาพื้นเมืองของไทย (Indigenization)
3. การปรับคาทอลิกเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่นไทย (Inculturation)

1. การมีบทบาทร่วมทุกข์ร่วมสุขกับคนในสังคม

การมีบทบาทร่วมทุกข์ร่วมสุขกับคนในสังคมในภาษาของศาสนจักรคริสต์ หมายถึง การที่พระเป็นเจ้าทรงรับเอากายมาบังเกิดเป็นมนุษย์ ซึ่งในที่นี้หมายถึงพระเยซู (เสวี พงศ์พิศ, 2531, หน้า 200) แต่ถ้ามองตามภาษาธรรมดา หมายถึงการที่ชาวคริสต์และพระศาสนจักรคาทอลิก จะต้องร่วมทุกข์ร่วมสุขและมีชีวิตร่วมกับคนอื่นในแต่ละท้องถิ่น รวมถึงพวกที่ไม่นับถือศาสนา

เดียวกับตน ดังนั้นพระศาสนจักรคาทอลิกจะต้องไม่ทำตัวแปลกแยกกับโลกปัจจุบัน พระศาสนจักรในแต่ละท้องถิ่นจะต้องไม่ทำตัวเป็นศาสนาของชาติอื่น รวมถึงชาวคริสต์ที่อยู่ในชุมชนของแต่ละท้องถิ่นจะจ้องไม่เป็นคนนอกวัฒนธรรม (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 232) แนวคิด Incarnation ของการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ปรากฏให้เห็นจากข้อความบางตอนจากถ้อยแถลงว่าด้วยเรื่องงานธรรมทูตของพระศาสนจักร (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 231) ดังว่าทกรรมเชิงนโยบาย (James T. Bretzke, S.J., S.T.D., n.d.) ที่ว่า

“พระศาสนจักรต้องแทรกซึมเข้าไปในหมู่มนุษย์ทุกหมู่เหล่านี้ โดยเคลื่อนไหวแบบเดียวกับที่พระคริสตเจ้าเอง เมื่อเสด็จมาเกิดเป็นมนุษย์ทรงนำตัวมาผูกพันกับสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ ซึ่งพระองค์เสด็จมาอยู่ด้วย”

การประยุกต์แนวคิดการมีบทบาทร่วมทุกข์ร่วมสุขกับคนไทยสู่ภาคปฏิบัติที่เด่นชัดในสังคมไทย โดยปรากฏออกมาเป็นบทบาททางสังคมที่ขยายตัวขึ้นในรูปของงานพัฒนา ได้แก่ การจัดตั้งคณะกรรมการ (Commission) เพื่อให้คริสตศาสนิกชนทำงานร่วมกับคนไทยที่มีใช้คาทอลิก เช่น สื่อมวลชนคาทอลิก สภาคาทอลิกเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย (Catholic Council of Thailand for Development : CCTD) และกรรมการยูติธรรมและสันติ เป็นต้น

2. การปรับคาทอลิกให้เป็นศาสนาพื้นเมืองของไทย

คาทอลิกที่เข้ามาในประเทศไทยในอดีตนั้นถูกนิยามว่าเป็นศาสนาฝรั่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่ไทยเกิดพิพาทกับฝรั่งเศสในกรณี ร.ศ.112 การเป็นศาสนาฝรั่งของคาทอลิกก็ถูกนิยามให้เฉพาะเจาะจงว่าเป็นศาสนาของฝรั่งเศส (เบอร์นาร์ด์ กิมเมงต์, บาทหลวง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2550 ; บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, พระสังฆราช, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2550) ดังนั้นเมื่อแนวคิดของพระศาสนจักรหลังการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 เปิดพื้นที่ให้คาทอลิกมีลักษณะเป็นศาสนาพื้นเมือง คาทอลิกในประเทศไทยจึงได้นำแนวคิดดังกล่าวมาสร้างกระบวนการทำคาทอลิกเป็นศาสนาของคนไทยโดยมีรูปแบบที่สำคัญเกิดขึ้น 2 ประการ คือ

2.1 การปรับตัวบุคลากรทางศาสนาให้เป็นคนไทย หลังการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 พระศาสนจักรคาทอลิกไทยได้พยายามปรับบุคลากรของคาทอลิกให้เป็นคนไทยที่สำคัญก็คือ สังฆราชประจำสังฆมณฑลและบาทหลวง

การสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 มีการนำแนวคิดดังกล่าวมาพัฒนาองค์กรคาทอลิกในประเทศไทย โดยจัดตั้งสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย หรือสภาประมุขบาทหลวงโรมันคาทอลิกแห่งประเทศไทย แต่สภาพระสังฆราชฯ ในช่วงแรกนั้นยังประกอบด้วยพระสังฆราชที่เป็นมิสชันนารีเป็นหลัก การปรับสังฆราชให้เป็นคนไทยจากเดิมที่ตำแหน่งพระสังฆราชเป็นของมิสชันนารีชาวต่างชาติ เช่น ฝรั่งเศส หรืออิตาลี เป็นต้น มาเป็นสังฆราชไทยนั้นเกิดขึ้นหลังจาก

การประชุมพระสังฆราชในเอเชียในปี พ.ศ. 2511 (ค.ศ. 1968) การประชุมดังกล่าวมีข้อเสนอให้แต่งตั้งพระสังฆราชเป็นคนพื้นเมือง ดังนั้นในเวลาต่อมาพระศาสนจักรคาทอลิกไทยจึงได้ปรับเปลี่ยนจากพระสังฆราชที่เป็นชาวต่างประเทศมาเป็นสังฆราชคนไทยโดยตรง โดยสังฆราชชาวต่างประเทศได้ขอลาออกจากหน้าที่ หลังจากนั้นก็จะนำเสนอบาทหลวงไทยขึ้นมารับผิดชอบแทน การปรับเปลี่ยนสังฆราชเป็นคนไทยตามแนวคิดของสภาสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ในประเทศไทย เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเนื่องจากปัญหาสงครามอินโดจีน กล่าวคือในช่วงสงครามอินโดจีนหลังการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 นั้น เนื่องจากพรรคคอมมิวนิสต์ที่มีแนวคิดอเทวนิยมได้รับชัยชนะเข้ายึดครองประเทศเวียดนามใต้ เขมร และลาวได้แล้ว ผลจากการยึดครองของพรรคคอมมิวนิสต์ก็คือการขับไล่มิสซันนารีออกนอกประเทศ จนทำให้ประเทศเหล่านั้นไม่มีมิสซันนารีต่างชาติเหลืออยู่ในประเทศเลย ซึ่งมีผลกระทบต่องานของพระศาสนจักรมาก พระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยก็คาดว่าประเทศไทยจะต้องประสบปัญหาเช่นเดียวกันกับปัญหาในแถบประเทศอินโดจีนดังกล่าว และเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาผลกระทบต่องานพระศาสนจักรเช่นประเทศดังกล่าว สภาพระสังฆราชแห่งประเทศไทยซึ่งมีนโยบายปรับเปลี่ยนพระสังฆราชต่างชาติให้เป็นคนไทย (เฉลิม กิจมงคล, บาทหลวง, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2550) การปรับเปลี่ยนสังฆราชเป็นคนไทยปรากฏตามข้อมูลดังต่อไปนี้ (ธีรพล กอบวิทยากุล, ม.ป.ป., หน้า 141-152)

พระคาร์ดินัล ไมเคิล มีชัย กิจบุญชู เป็นพระอัครสังฆราชแห่งกรุงเทพฯ เดือนมีนาคม พ.ศ. 2516 (ค.ศ. 1973)

พระสังฆราช โรเบิร์ต รัตน์ บำรุงตระกูล เป็นพระสังฆราชแห่งสังฆมณฑลเชียงใหม่ วันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975)

พระสังฆราช ยอร์ช ยอด พิมพิสาร เป็นพระสังฆราชแห่งสังฆมณฑลอุดรธานี วันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975)

พระสังฆราช ยอแซฟ เอก ทับปิง เป็นพระสังฆราชแห่งสังฆมณฑลราชบุรี วันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975)

พระสังฆราช ยอแซฟ บรรจง อารีพรรค เป็นพระสังฆราชแห่งสังฆมณฑลนครสวรรค์ วันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2519 (ค.ศ. 1976)

พระสังฆราช มีคาแอล บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ เป็นพระสังฆราชแห่งสังฆมณฑลอุบลราชธานี วันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2519 (ค.ศ. 1976)

พระสังฆราช ยออาทิม พยาวั มณีทรัพย์ เป็นพระสังฆราชแห่งสังฆมณฑลนครราชสีมา วันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2520 (ค.ศ. 1977)

พระสังฆราช ลอเรนซ์ คาญ์ แส่นพลอ่อน เป็นพระสังฆราชแห่งอัครสังฆมณฑลท่าแร่-หนองแสง วันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2523 (ค.ศ. 1980)

พระสังฆราชยอห์น บอสโก มนัส จวบสมัย เป็นพระสังฆราชแห่งสังฆมณฑลราชบุรี วันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2528 (ค.ศ. 1985)

พระสังฆราช ยอแซฟ สักวาล สุระสร้างค์ เป็นพระสังฆราชแห่งสังฆมณฑลเชียงใหม่ วันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2530 (ค.ศ. 1987)

พระสังฆราช ไมเกิ้ล ประพนธ์ ชัยเจริญ เป็นพระสังฆราชแห่งสังฆมณฑลสุราษฎร์ธานี วันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2531 (ค.ศ. 1988)

2.2 การสร้างบาทหลวงพื้นเมืองในประเทศไทย ตามข้อเท็จจริงนั้นความพยายามที่จะทำให้คนไทยบวชเป็นบาทหลวงนั้นถือเป็นภารกิจหลัก (Mission) ของคณะมิสซังต่างประเทศที่เป็นผู้รับผิดชอบในการมาทำงานในประเทศไทยตั้งแต่สมัยพระนารายณ์มหาราช แต่การตั้งสามเณรลัทธิเพื่อผลิตพระสงฆ์พื้นเมืองนั้นไม่สามารถตั้งมั่นคงได้ เนื่องจากตั้งแต่สมัยพระนารายณ์มหาราชคณะมิสซังต่างประเทศได้ขอตั้งสามเณรลัทธิที่ลพบุรี ต่อมาเมื่อพระนารายณ์ถูกทำรัฐประหาร สามเณรลัทธิจึงต้องถูกย้ายไปที่จันทบุรี แต่จันทบุรีก็ยังไม่เหมาะสมเพียงพอ คณะมิสซังต่างประเทศจึงต้องย้ายไปอยู่ที่เวียตนาม และหลังจากนั้นก็ย้ายไปอยู่ที่อินเดีย ในที่สุดสามเณรลัทธิจึงสามารถตั้งได้อย่างมั่นคงในป็นัง (เบอร์นาร์ด กิมเมงต์, บาทหลวง, สัมภาษณ์, วันที่ 5 ธันวาคม 2550)

ดังนั้นแต่เดิมนั้นบาทหลวงที่เป็นคนไทยจึงต้องไปศึกษาเล่าเรียนเป็นเวลาหลายปีที่สามเณรลัทธิในป็นังหรือที่กรุงโรมในกรณีที่จะเป็นพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ดังนั้นจึงมีบาทหลวงที่เป็นคนไทยมาทำงานเป็นจำนวนน้อยอยู่ (พรพิสุจน์ สังขรัตน์, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2550) การทำให้บาทหลวงพื้นเมืองเข้ามารับผิดชอบงานของพระศาสนจักรจำเป็นต้องตั้งสามเณรลัทธิในประเทศไทย เพื่อให้เกิดความพร้อมในการฝึกอบรมให้การศึกษาแก่ผู้ที่เตรียมตัวจะเป็นพระสงฆ์ ดังนั้นพระศาสนจักรคาทอลิกจึงตั้งวิทยาลัยแสงธรรมเป็นสามเณรลัทธิใหญ่แทนการส่งเณรใหญ่ไปศึกษาและบวชพระสงฆ์ที่ป็นังหรือกรุงโรม การทำเช่นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออบรมผู้ที่จะเป็นพระสงฆ์ให้เรียนรู้วัฒนธรรม และเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการผลิตบุคลากรสงฆ์ ซึ่งต้องใช้เวลาหลายปี แต่แทนที่ด้วยการรับสามเณรเล็กจากสังฆมณฑลต่าง ๆ ภายในประเทศมาเรียนต่อที่วิทยาลัยแสงธรรมแทน

3. การปรับคาทอลิกเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่นไทย

ในฐานะที่คาทอลิกเป็นศาสนาสากล พระศาสนจักรคาทอลิกจำเป็นต้องอธิบายคำสอนของพระเยซูให้แก่คนในวัฒนธรรมต่าง ๆ แต่ปัญหามนุษยชาติมีความเชื่อว่าพระเยซูมิได้สร้างระบบปรัชญาไว้เพื่ออธิบายคำสอนโดยตรง ดังนั้นพระศาสนจักรคาทอลิกจึงต้องอาศัยการตีความ

ระบบปรัชญาที่มีอยู่ในวัฒนธรรมต่าง ๆ มาช่วยอธิบายคำสอนในช่วงที่คริสต์ศาสนาเป็นศาสนาประจำจักรวรรดิโรมันและธรรมวิทยาแห่งพลเมืองในประเทศยุโรปนั้น พระศาสนจักรได้ประยุกต์ปรัชญากรีกมาอธิบายศาสนาคริสต์ คือในระยะแรกประยุกต์ระบบปรัชญาของเพลโต และต่อมาหันมาประยุกต์ระบบปรัชญาของอริสโตเติลจนถึงปัจจุบัน บางกระแสได้หันมาใช้ปรัชญาเอ็กซิสเตนเชียลลิสต์ตามแรงบันดาลใจของมาร์ติน ไฮเดกเกอร์ (กิริติ บุญเจือ, 2522, หน้า 75; เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 243)

ในสถานการณ์ปัจจุบันของพระศาสนจักรคาทอลิก มีความจำเป็นต้องสัมพันธ์กับวัฒนธรรมต่าง ๆ นอกประเทศยุโรป ทำให้คำสอนของสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 เรียกร้องให้คาทอลิกในวัฒนธรรมต่าง ๆ เรียนรู้คุณค่าและความจริงของวัฒนธรรมนั้นหรือศาสนาอื่น ๆ ที่สัมพันธ์ด้วย เพื่อเป็นคำอธิบายและแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของคาทอลิกในวัฒนธรรมต่าง ๆ ดังนั้นการเรียนรู้ศาสนาอื่น ๆ เช่น พระพุทธศาสนา ต้องกระทำไปเพื่อ “Absorb the good elements into the local Christian culture” (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 243)

คำสอนของการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 มีฐานคิดที่สำคัญอยู่ที่การปรับตัวเองให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น และการเสวนา โดยการเสวนาจะเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่การปรับตัวเองของคาทอลิกในวัฒนธรรมต่าง ๆ ข้อความในกฤษฎีกาเรื่องงานธรรมทูตของพระศาสนจักร ดังวาทกรรมเชิงประกาศ (James T. Bretzke, S.J., S.T.D., n.d.) ที่ว่า (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 232-234)

“ข้อหนึ่ง การเป็นองค์พยานของคริสตชน การเป็นองค์พยานด้วยการดำรงชีวิตและการเสวนา (Dialogue)

...เพื่อที่จะเป็นองค์พยานประกาศพระคริสตเจ้าอย่างได้ผลดี คริสตชนต้องรวมเข้ากับคนเหล่านี้ โดยให้ความเคารพยกย่องและรักเขา ถือว่าตนเป็นสมาชิกในกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ด้วย มีส่วนร่วมในชีวิตทางวัฒนธรรมและสังคม โดยการติดต่อคบค้าและบูรณาการงานในชีวิตมนุษย์ต้องสนิทคุ้นเคยกับประเพณีนิยมของชาติและศาสนาของเขา ต้องรู้จักค้นพบพิชพันธุ์ของพระคริสตเจ้าที่ซ่อนอยู่ในประเพณีนิยมเหล่านั้นด้วยความชื่นชมและเคารพ ในขณะเดียวกันต้องเอาใจใส่เฝ้าดูความเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งที่เกิดขึ้นในหมู่ชนชาติต่าง ๆ และดำเนินการอย่าให้มนุษย์ในสมัยของเราหลงวิทยาศาสตร์ และวิชาการของโลกปัจจุบันจนเกินไป หันเหไปจากเรื่องพระเป็นเจ้าเสีย ตรงกันข้ามควรพยายามให้เขาเกิดมีความปรารถนาร้อนรนขึ้นที่จะรับรู้ความจริงและความรักที่พระเป็นเจ้าทรงเผยให้เราทราบ พระคริสตเจ้าเองทรงหยั่งดูจิตใจของมนุษย์ และทรงนำเขามาถึงความสว่างของพระเป็นเจ้า ในทำนองเดียวกันศิษย์ของพระองค์ซึ่งคัมภีร์ด้วยพระจิต ต้องรู้จักมนุษย์ที่ตนดำรงชีวิตอยู่ด้วยกัน และสนทนาสร้างสรรค์กับเขา เพื่อเขาจะได้รู้ในการสนทนากันอย่างจริงใจ

และอดทนด้วยว่า พระเป็นเจ้าทรงมีพระทัยดี ประทานความมั่งคั่งร่ำรวย (ในคุณค่า) แก่ชนชาติต่าง ๆ บ้าง ในขณะที่เดียวกันก็พยายามเชื่อมโยงความหมายของสิ่งที่ตั้งถามเหล่านั้นเข้ากับพระวรสาร ช่วยปลดปล่อยและนำไปสู่ให้อยู่ได้อำนาจของพระคริสต์”

ในการดำเนินนโยบายการปรับคาทอลิกเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่นและการใช้การเสวนาให้ได้ผลในทางปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของการสังคายนาวาติกันจึงได้มีการจัดตั้งองค์กรที่รับผิดชอบในการดำเนินการคือสำนักเลขาธิการว่าด้วยความสัมพันธ์กับต่างศาสนา (Secretariat for Non-Christian Religion) ขึ้นที่กรุงโรม สำนักเลขาธิการฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาศาสนาต่าง ๆ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจอันดีที่มีต่อกัน โดยจัดให้มีการพบปะเสวนา รวมถึงสรุปบทเรียนจากการทำงานในประเทศต่าง ๆ (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 239)

เนื่องจากแนวคิดการปรับคาทอลิกเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่นและการเสวนาเป็นเรื่องใหม่จึงมีความละเอียดอ่อน สำนักเลขาธิการฯ จึงได้ออกวารสารทางศาสนา (Bulletin) ขึ้นมาฉบับหนึ่ง เฉพาะที่เกี่ยวข้อง โดยในระยะแรกเอกสารจะส่งให้เฉพาะพระสังฆราชและบรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเสวนาเท่านั้น เพื่อให้พระสังฆราชในฐานะผู้มีอำนาจในเขตมิสซังหรือสังฆมณฑล ทำความเข้าใจกับพระสงฆ์ก่อน แล้วจึงค่อยขยายไปสู่ฆราวาส เพราะเห็นว่าการเปลี่ยนทัศนคติของคริสตชนที่มีต่อศาสนาอื่นเป็นเรื่องที่ยาก และต้องทำอย่างระมัดระวัง และต้องทำให้ไม่เกิดความสับสน สำนักเลขาธิการฯ ยังเตือนให้ระมัดระวังในการศึกษาศาสนาอื่นและวัฒนธรรมท้องถิ่นจากผู้ที่มีความเชี่ยวชาญจริง ๆ เพื่อจะได้ไม่ต้องเข้าใจศาสนาอื่นผิดไปจากที่เขาเชื่อ หรือเพียงเอามาใช้ประโยชน์เป็นการเครื่องมือในการปรับตัวอย่างผิวเผิน ซึ่งจะเป็นอันตรายมาก (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 240-242)

วารสารทางศาสนา (Bulletin) ในการบริหารของคาทอลิกมิได้มีฐานะเป็นคำสอนทางการของพระศาสนจักรแต่อย่างใด เนื่องจากคำสอนของพระศาสนจักรคาทอลิกได้มีลำดับฐานานุกรม (Hierarchy) ที่แตกต่างกันจากสูงไปต่ำ คือ (Hambertclaude, 1966 ; บิล ฮีบส์, 2547, หน้า 41-42)

1. สาสน์ประกาศข้อความเชื่อ (Decretal Letter) เป็นเอกสารที่ระบุถึงข้อความเชื่อของพระศาสนจักร (Dogma) ซึ่งมีลำดับความสำคัญสูงสุด
2. ธรรมนูญ (Constitution) หมายถึงคำสอนที่เป็นแก่นของศาสนาและมีความสำคัญต่อพระศาสนจักรโดยส่วนรวม
3. สาสน์ตราของพระสันตะปาปา (Papal Bull) เป็นการประกาศที่สำคัญ เช่น การประชุมสังคายนาวาติกันที่ 2

4. สาสน์ประกาศ (Motu Proprio) เป็นคำสั่งที่ค่อนข้างเป็นส่วนตัวของพระสันตะปาปา มีการเขียนและลงนามด้วยพระองค์เอง

5. สมณสาสน์ (Encyclical) ใช้เพื่อประกาศคำสอนด้านศีลธรรมและด้านสังคมของพระศาสนจักร

6. กฎฎีกา (Decree) กฎฎีกาของคริสตศาสนาระบุใช้ในกรณีที่เกิดข้อขัดแย้งหรือข้อสงสัยที่มีความสำคัญ แต่เป็นสิ่งที่ยังต้องศึกษาเพิ่มเติม

7. คำแถลง (Declaration) เป็นการกล่าวถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งบางทีอาจมีความขัดแย้ง เอกสารของพระสันตะปาปาคือคำแนะนำต่าง ๆ (Instructions) ใช้เพื่ออธิบายขยายความเอกสารอื่น ๆ และบอกขั้นตอนที่จะนำไปปฏิบัติ

8. เอกสารของสันตะสำนัก และสมณะผู้ใหญ่ ผู้ดูแลฝ่ายต่าง ๆ

วัตถุประสงค์และการทำงานของสำนักเลขาธิการว่าด้วยความสัมพันธ์กับต่างศาสนาดังที่ปรากฏในวารสารทางศาสนา ฉบับวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2512 (ค.ศ. 1969) ได้ระบุไว้ ดังว่าทอมมัส เจมส์ บเรตซ์เค (James T. Bretzke, S.J., S.T.D., n.d.) ที่ว่า (ปวงจิตวิทยา, 2525)

“สำนักเลขาธิการฯ ได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทใหม่ของคาทอลิกในสถานการณ์ปัจจุบัน คือ ทุกวันนี้การที่ศาสนจักรคาทอลิก หรือชาวคาทอลิกจะกดขี่ศาสนิกอื่นนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ โดยเฉพาะในประเทศพุทธศาสนา ซึ่งชาวคาทอลิกเป็นชนกลุ่มน้อย อย่างไรก็ตามก็ควรที่จะเกิดขึ้นได้มี แต่ว่าชาวพุทธซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่จะดำเนินการกดขี่ หรือทำการกวาดล้างบีบบังคับกับกิจกรรมของคณะนักเผยแผ่ศาสนาของเราเช่นกับที่ได้เกิดขึ้นแล้วในประเทศลังกา”

“เมื่อเผชิญกับการที่พุทธศาสนาแสดงตัวยืนยันทิฐิขึ้นมาอีกว่าเป็นศาสนาหลัก หรือศาสนาประจำชาติของประเทศใดประเทศหนึ่ง ชาวศาสนจักรคาทอลิกย่อมจะไม่เต็มต่อความรู้สึกแค้นเคืองหรือเหยียดหยาม ในอดีตกาลถ้าหากว่าคณะเผยแผ่คาทอลิกได้เคยกระทำการวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดแนวปฏิบัติของชาวพุทธอย่างรุนแรง ชาวพุทธทั้งหลายก็ได้วิพากษ์วิจารณ์คณะนักเผยแผ่ของคาทอลิกเช่นเดียวกัน แต่มาคราวนี้เราชาวคาทอลิกทั้งหลายแสดงความเคารพนับถือต่อศาสนาทั้งหลายอื่น และเราหวังที่จะได้รับความเคารพนับถือต่อศาสนาทั้งหลายอื่น และเราหวังที่จะได้รับความเคารพนับถือตอบแทนจากศาสนาอื่นด้วย เพราะว่าการเคารพนับถือซึ่งกันและกันเป็นสาระอันจำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันฉันมิตรและโดยสันติ”

“ปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการเคารพซึ่งกันและกันก็คือความรู้จักกันและกัน ผู้ที่ศรัทธาศาสนาอื่น ๆ ในทวีปเอเชียนี้ปฏิเสธไม่ยอมรับจักพวกเรา โดยจัดพวกเราเข้าในจำพวกนักล่าอาณานิคม นักกดขี่ แล้วก็เป็นสิ่งที่เกลียดชังของประชาชน อย่างไรก็ตามก็ยังมีหลายครั้งเหมือนกันที่พวกเราได้เหยียดหยามข้อปฏิบัติและความเชื่อของชาวพุทธว่าเป็นของเหลวไหล เป็นพวกถือโชคกลางและ

เป็นความมิดที่ห่อหุ้มอยู่ภายนอก ในสายตาของมิสชันนารีสมัยก่อนศาสนาทั้งหลายที่มีใช้คริสต์ ไม่ว่าจะเป็นศาสนาเล็กศาสนาใหญ่ ศาสนายุคบรรพกาลหรือศาสนามีอารยธรรม แม้แต่ลัทธิขงจื้อและศาสนาของพระพุทธเจ้าล้วนเป็นลัทธิเชื่อโชคกลาง และเป็นลัทธินับถือรูปเคารพทั้งสิ้น แทนที่จะทำอย่างนั้นเราจะต้องจำแนกแยกแยะให้ถูกต้องยุติธรรม.... การที่จะแบ่งแยกได้ถูกต้องจำเป็นจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นอย่างดี...”

“งานเผยแผ่ของพวกเราจะต้องช่วยทำให้พวกเราเป็นที่รู้จักแก่ผู้นับถือพุทธศาสนา การที่จะให้งานนี้สำเร็จได้ในสมัยปัจจุบัน จำต้องมีการปรุงแปรงวิธีการกันใหม่ ทั้งวิธีการแต่งบทสนทนาได้ตอบ วิธีสอนบทสนทนานั้น และวิธีสื่อสารในทางสังคม”

ในการดำเนินงานของสำนักเลขาริการว่าด้วยความสัมพันธ์กับต่างศาสนาจะเน้นความร่วมมือกับพุทธศาสนาตามเจตนารมณ์ของการสังคายนาว่าติกันครั้งที่ 2 คือ (ปุจฉาวิสัยนา, 2525)

1. การร่วมมือในการปลูกจิตสำนึก โดยเน้นไปที่เยาวชน เพื่อต่อต้านอิทธิพลของวัตถุนิยม และปฏิฆานนิยม
2. ความร่วมมือในกิจกรรมทางสังคม เพื่อช่วยกันสร้างชาติและ งานด้านสังคม สงเคราะห์ต่อผู้ยากจน
3. การดึงคุณค่าและหลักการที่ดีของพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิตของคริสตชน โดยถือว่าคริสต์ศาสนาก็มีอัตลักษณ์ในด้านหลักธรรม แต่อาจจะแตกต่างกันตามวัฒนธรรมจากชนชาติที่แตกต่างกัน ดังนั้นศาสนจักรคาทอลิกจึงควรปรับเอาหลักการดี ๆ ของพุทธศาสนามาใช้ เพื่อให้สอดคล้องในบริบทของวัฒนธรรมเดียวกัน

3.1 ด้านศาสนธรรม มีความเชื่อของพุทธศาสนาที่คริสตชนสามารถเรียนรู้และปรับใช้ได้ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับชาติหน้า กฎแห่งกรรม ความเชื่อในด้านการสวดมนต์ และการนำหลักอริยสัจ 4 มาใช้อธิบายพระวรสารของพระเยซู เช่น ทุกข์ ในมุมมองของชาวคริสต์ หมายถึง บาป (Sin) ส่วนการหลุดพ้นจากความทุกข์ก็คือการที่พระเยซูเสด็จมาไถ่บาป เป็นต้น

3.2 ด้านศีลธรรม มีหลักปฏิบัติของพุทธศาสนาที่เข้ากันได้เป็นอย่างดีกับคริสตชน เมื่อนำเอามาไว้ในหลักศีลธรรมของศาสนาคริสต์แล้วก็จะช่วยรักษาประเพณีที่ดีไว้ได้ คือความเมตตา กรุณาต่อสัตว์ ความเสียสละ ความรักสันติ ความรักสัจจะ การถือพรหมจรรย์ การบิณฑบาต

3.3 ด้านปฏิบัติธรรม ควรที่จะศึกษาการบำเพ็ญสมาธิภาวนาแบบพุทธมาใช้ในการภาวนาแบบคริสต์ โดยปรับให้เหมาะสมกับคริสตชน เพราะคำสอนเรื่องการภาวนาของคริสต์ศาสนาที่ผ่านมาเป็นการเน้นและใช้รูปแบบของตะวันตกมากเกินไป

เป็นที่น่าสังเกตว่าการนำหลักการปรับคาทอลิกเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่นในประเทศไทยนั้น กลุ่มแรกที่ต่อต้านกระบวนการนี้กลับเป็นพระสงฆ์และคาทอลิกไทยเอง เช่น การปฏิเสธไม่ยอมใส่เสื้อคลุมแบบไทยแทนการใส่เสื้อหล่อแบบฝรั่งในการทำพิธีมิสซา หรือไม่ยอมให้ใช้สายมงคลในพิธีแต่งงานของคาทอลิก เหตุผลที่กลุ่มเหล่านี้อ้างก็คือ “จะแยกตัวจากโรมหรืออย่างไร” ในทางตรงกันข้ามกลับพบว่า การปรับคริสต์ศาสนาให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยนั้นมีจุดเริ่มมาจากมิสชันนารีต่างประเทศที่เข้ามาประเทศไทยใน พ.ศ. 2201 (ค.ศ. 1658) ก่อนที่จะมีสังคายนาवादิกัณฑ์ที่ 2 เป็นเวลาหลายร้อยปี มิสชันนารีเหล่านี้ได้ปฏิบัติตัวตามคู่มือมิสชันนารีของวาติกัน ให้เคารพวัฒนธรรมท้องถิ่น และปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นดังกล่าวในเอกสาร ดังว่าทกรรมเชิงนโยบาย (James T. Bretzke, S.J., S.T.D., n.d.) ที่ว่า (เสรี พงศ์พิศ, 2527, หน้า 15-16)

“อย่าชักชวนชนชาติเหล่านั้นให้เปลี่ยนขนบธรรมเนียมและความประเพณีของเขาเป็นอันขาด เว้นเสียแต่จะขัดต่อคำสอนหรือศีลธรรมจริง ๆ จะเป็นสิ่งที่น่าสนใจยิ่ง ที่จะนำเอาขนบธรรมเนียมประเพณีของฝรั่งเศส อิตาลี หรือประเทศอื่น ๆ ในยุโรปมาใช้กับชาวจีน ท่านอย่านำเอาประเทศของเราไปให้เขา ความเชื่อจะไม่ลบเลือน หรือลดค่าขนบธรรมเนียมประเพณีของประเทศใด เว้นแต่จะเป็นประเพณีที่ไม่ดี แต่ตรงกันข้ามความเชื่อช่วยรักษาและส่งเสริมประเพณีให้ดีขึ้น... เขายังจะเกลียดชังท่าน ถ้าท่านไปทำลายขนบธรรมเนียมที่เขาถือปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ และนำเอาขนบธรรมเนียมจากต่างประเทศมาแทน ฉะนั้นท่านอย่าเปรียบเทียบ ฉะนั้นท่านอย่าเปรียบเทียบธรรมเนียมปฏิบัติของประเทศเหล่านั้น กับธรรมเนียมของประเทศในยุโรป ยิ่งกว่านั้นท่านควรปรับตัวให้เข้ากับธรรมเนียมของเขาเสียเลย”

อย่างไรก็ดีเท่าที่ผ่านมการนำแนวคิดการปรับคาทอลิกให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นของการสังคายนาवादิกัณฑ์ครั้งที่ 2 นั้นสามารถดำเนินการได้ในเชิงรูปแบบมากกว่าเนื้อหา คือ

3.1 การเปลี่ยนมาใช้ภาษาท้องถิ่น การใช้ภาษาในศาสนาถือว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะหลอมศาสนิกชนในศาสนานั้น ดังนั้นหลังสังคายนาवादิกัณฑ์ครั้งที่ 2 พระศาสนจักรในประเทศไทยจึงได้เปลี่ยนภาษาที่ใช้ในพิธีมิสซาและพิธีกรรมต่าง ๆ จากภาษาละตินมาเป็นภาษาไทย รวมถึงการเปลี่ยนทำนองขับร้องเพลงวัดจากแบบเกรกอเรียน มาเป็นทำนองไทย

3.2 การเปลี่ยนศาสนพิธีให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย เราพบว่าในการทำ ความเคารพในวัดได้เปลี่ยนจากการย่อเข่าเป็นการไหว้และการกราบแบบไทยแทน ในขณะที่เดียวกันก็มีการใช้โต๊ะหมู่บูชาและเครื่องประดับแบบไทยมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการร่วม ขบวนแห่เทียนเข้าพรรษา การร่วมพิธีลอยกระทง พิธีสงฆ์น้ำรูปแม่พระหรือพระเยซู พิธีถวายเทียนเข้าพรรษาให้แก่วัดพุทธ พิธีสวมมงคลในงานแต่งงาน พิธีรดน้ำสังข์ในงานแต่งงาน พิธีกองข้าว

ประเพณีทอดผ้าป่า ทอกกฐิน ประเพณีวิ่งควาย ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ พิธีรดน้ำคำหัวผู้ใหญ่ใน เทศกาลสงกรานต์

การนำศาสนพิธีของพระพุทธศาสนามาใช้ในคาทอลิกในระยะแรกเป็นการนำไปใช้อย่างตรงไปตรงมาจนทำให้เกิดความเข้าใจผิด และวิจารณ์การกระทำของคาทอลิก จนในที่สุดทางคาทอลิกต้องยุติการนำศาสนพิธีมาใช้ ตัวอย่างเช่น ในอัครสังฆมณฑลท่าแร่ในปี พ.ศ. 2515 (ค.ศ. 1972) พยายามนำรูปแบบทอดผ้าป่าสามัคคีมาใช้ในการสร้างวัดคาทอลิกใหม่ แต่ได้รับการวิจารณ์จาก ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช บัญญัติของชาวพุทธอนุรักษ์นิยมในหนังสือพิมพ์สยามรัฐว่าเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม ดังนั้นคาทอลิกจึงได้ปรับตัวในเรื่องการนำศาสนพิธีกรรมมาประยุกต์ (สะอาด ไชยวัฒน์, ม.ป.ป., หน้า 154)

3.3 การปรับศาสนสถานให้เป็นแบบไทย ในอดีตนั้นการสร้างวัดคาทอลิกนั้นได้ใช้สถาปัตยกรรมแบบฝรั่ง เช่น สถาปัตยกรรมแบบโคธิค แต่หลังจากการสังคายนาวาดิกันครั้งที่ 2 การสร้างวัดคาทอลิกได้เริ่มหันมาใช้สถาปัตยกรรมแบบไทย ตัวอย่างเช่น วัดพระมหาไถ่ ที่ซอยร่วมฤดี ถนนวิฑู กรุงเทพมหานคร อย่างไรก็ตามการใช้สถาปัตยกรรมในวัดคาทอลิกก็ยังมีการดำเนินการไม่ทั่วถึง เนื่องจากวัดคาทอลิกได้สร้างในแบบสถาปัตยกรรมโคธิคมาเป็นเวลานาน และมีจำนวนมาก ในขณะที่การสร้างวัดขึ้นใหม่มีอยู่น้อย

3.4 กิจกรรมด้านศาสนสัมพันธ์ มีการติดต่อไปมาหาสู่ระหว่างพระสงฆ์คาทอลิกกับพระภิกษุมมากขึ้น เช่น การนิมนต์พระภิกษุเข้าร่วมพิธีมิชซา ในขณะที่คริสต์ดักก็ไปร่วมพิธีกรรมกับชาวพุทธในโอกาสวันสำคัญทางศาสนา แต่ยังไม่เข้าสู่กระบวนการเสวนาที่นำไปสู่ความเข้าใจคุณค่าทางศาสนาของกันและกัน เช่น กรณีพระสังฆราชโรเบิร์ต รัตน์ บำรุงตระกูล พระสังฆราชของสังฆมณฑลราชบุรีในช่วงแรก และสังฆมณฑลเชียงใหม่ในช่วงหลังของชีวิต ได้ปฏิเสธเรื่องการดักบาตรในพุทธศาสนาว่าจะเหมาะสมต่อคำสอนของคาทอลิก (แบนาร์ด กิมเมงต์, บาทหลวง, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2550)

กระบวนการสะสมทุนทางสังคมของคาทอลิกในงานพัฒนาสังคมกับชนชั้นฐานราก

การทำงานพัฒนาสังคมในรูปของการสังคมสงเคราะห์มิใช่เรื่องใหม่ต่อพระศาสนจักรแต่ประการใด โดยจะเห็นได้จากการให้การรักษาพยาบาล ให้การศึกษา และสถานเลี้ยงคนชราของมิสซันนารีในยุคต้น ๆ จนกล่าวได้ว่า เราไม่สามารถแยกเมตตาจิตออกจากงานแพร่ธรรมไปได้ และดังที่ได้กล่าวแล้วว่าในคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นศตวรรษที่ยุโรปมีการรวมตัวของผู้ที่มีความสนใจเดียวกันในรูปสมาคมเพื่อช่วยเหลือกันเองในกลุ่มของตน ซึ่งพระศาสนจักรเองก็ให้การสนับสนุนต่อแนวทางดังกล่าวนี้อย่างเต็มที่ แนวความคิดนี้ได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยในเวลาต่อมาได้

มีการทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ในรูปแบบขององค์การขึ้นในประเทศไทยก่อนที่สภามหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยจะตกลงทำงานด้านนี้เสียอีก แม้ว่าเป็นความสนใจส่วนบุคคลของบาทหลวงท่านใดท่านหนึ่งก็ตาม จึงเป็นการชี้ให้เห็นว่าความตื่นตัวในเรื่องงานพัฒนาสังคมคาทอลิกในประเทศไทยในรูปแบบองค์การมีมานานแล้ว หน่วยงานเหล่านี้ได้ปูพื้นฐานให้กับงานสังคมสงเคราะห์ของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยในเวลาต่อมา

การทำงานพัฒนาสังคมของคาทอลิกในประเทศไทยมีพัฒนาการจากงานสังคมสงเคราะห์ไปสู่งานพัฒนา งานสังคมสงเคราะห์ของคาทอลิกมีหน่วยงานที่ทำงานได้เห็นเด่นชัด คือ

1. สมาคมนักบุญวินเซนเดอปอล
2. สำนักงานคาทอลิกสงเคราะห์ผู้ประสบภัยและผู้ลี้ภัย (โคเออร์)
3. เครดิตยูเนียน

1. สมาคมนักบุญวินเซนเดอปอล เป็นหน่วยงานสังคมสงเคราะห์ฆราวาสแพร่ธรรม หน่วยงานหนึ่งที่กล่าวถึงนี้ ซึ่งผู้ที่ชักนำเข้ามาหรือเป็นผู้ริเริ่มขึ้นในประเทศไทยเป็นมิสชันนารี คือ บาทหลวงมอริส โยลิ ในปี พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944)

“คุณพ่อมองเห็นว่า คนยากจนในประเทศไทยมีอยู่มาก เขาเหล่านั้นต้องการความช่วยเหลือ หากได้ตั้งสมาคมนักบุญวินเซนเดอปอลขึ้นสามคนก็จะสามารถแบ่งเบาภาระนี้ได้บ้าง เป็นการช่วยกันคนละไม้คนละมือ คุณพ่อจึงชักชวนได้อาสาสมัครจำนวนหนึ่ง แล้วเริ่มทำการฝึกอบรมแนะนำวิธีการสงเคราะห์ และช่วยเหลือตามแบบวิถีสากลของสมาคม จนมองเห็นว่าสมาชิกอาสาสมัครพร้อมที่จะปฏิบัติงานได้แล้วจึงได้ขออนุญาตทางราชการจัดตั้งสมาคมขึ้น เพื่อเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย โดยใช้ชื่อว่า “สมาคมนักบุญวินเซนเดอปอลแห่งประเทศไทย” ตามใบอนุญาตเลขที่ ต 418/2491 เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948)”

โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เป็นสมาคมฆราวาสคาทอลิกแพร่ธรรม และเป็นองค์เมตตากิจ วัตถุประสงค์หลักเป็นการรับใช้คนยากจน โดยไม่จำกัด ศิพ เชื้อชาติ และศาสนา จิตตารมณ์เป็นการรับใช้พระคริสตเจ้าในตัวคนยากจนขัดสนสมาคมนี้เป็นเครื่องมือของพระเป็นเจ้า ความจำเป็นที่จะต้องทำให้เครื่องมือนี้อยู่ในลักษณะที่ใช้การได้ดีมีอยู่ตลอดเวลา” (สมาคมนักบุญวินเซน เดอ ปอล, 2521, หน้า 12)

ลักษณะกิจกรรมและวิธีการของสมาคมนี้คือ (สมาคมนักบุญวินเซน เดอ ปอล, 2521, หน้า 10)

“งานสังคมสงเคราะห์ทุกอย่างทุกประเภทเป็นงานของสมาคม สมาคมทำงานโดยวิธีเข้าพบถึงตัวบุคคลด้วยตนเอง ช่วยบรรเทาความทุกข์ยาก ในขณะเดียวกันยกย่องศักดิ์ศรีของมนุษย์ที่จัด

สนยาจน สมาคมไม่เพียงบรรเทาความทุกข์ยากเท่านั้น แต่ยังพยายามหาวิธีแก้ไขสาเหตุแห่งความทุกข์ยากนั้นให้หมดสิ้นไปอีกด้วย”

2. สำนักงานคาทอลิกสงเคราะห์ผู้ประสบภัยและผู้ลี้ภัย (โคเออร์) ก่อตั้งโดยสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2521 (ค.ศ. 1978) ใช้ชื่อภาษาอังกฤษว่า “Catholic Office for Emergency Relief and Refugees (COERR) โดยมี ฯพณฯ พระคาร์ดินัลไมเกิ้ล มีชัย กิจบุญชู เป็นประธาน ทั้งนี้ได้รับความช่วยเหลือทางการเงินจากองค์กรกุศลต่าง ๆ บุคคลทั่วไปทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ (สื่อมวลชนคาทอลิกประเทศไทย, ม.ป.ป., หน้า 6)

โดยมีวัตถุประสงค์ในการให้ความช่วยเหลือผู้ลี้ภัย และคนไทยผู้ได้รับความกระทบกระเทือนซึ่งผู้ลี้ภัยเป็นต้นเหตุ ทั้งนี้บนพื้นฐานของความรัก ความเมตตา และมนุษยธรรมโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา และอุดมคติทางการเมือง และให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ เช่น วาตภัย อุทกภัย อัคคีภัย ตลอดจนภัยจากความแห้งแล้ง หรือจากดินฟ้าอากาศ โคเออร์จะให้ความช่วยเหลือในการจัดสิ่งของเครื่องใช้จำเป็นในยามฉุกเฉินแก่บุคคลเหล่านี้ (สื่อมวลชนคาทอลิกประเทศไทย, ม.ป.ป., หน้า 6)

งานสังคมสงเคราะห์ของคาทอลิกที่สำคัญอีกองค์กรหนึ่ง คือ เครดิตยูเนียน เครดิตยูเนียนเป็นอีกสมาคมหนึ่ง ผู้ชักนำเข้ามา คือ มิสชันนารีคณะเยซุอิต ที่มีวัตถุประสงค์ที่ไม่แตกต่างไปจากสมาคมวินเซนเดอปอลนัก แม้ว่ามีแนวทาง และวิธีการทำงานที่ไม่เหมือนกัน เครดิตยูเนียนได้รับการสนับสนุนจากพระศาสนจักรคาทอลิกแห่งประเทศไทยเป็นอย่างดี และมีส่วนอย่างมากต่อการปูพื้นฐานให้แก่ “คณะกรรมการสังคมสงเคราะห์” ของพระศาสนจักรคาทอลิกแห่งประเทศไทยที่ตั้งขึ้นในเวลาต่อมา “มีมติให้ยึดเอาการเผยแพร่ส่งเสริม และสนับสนุนงานเครดิตยูเนียน เป็นงานเอกเรียมมา...ยังได้ตั้งคณะกรรมการเครดิตยูเนียนขึ้นมา” แม้ว่าในเวลาต่อมาสภาพระสังฆราชคาทอลิกได้จัดแบ่งงานส่วนใดส่วนที่ไม่ได้อยู่ในความดูแลของสภามุขนายกคาทอลิกแล้วก็ตาม แต่ในแต่ละสังฆมณฑลก็ยังถือว่างานเครดิตยูเนียนยังคงเป็นส่วนหนึ่งของงานพัฒนาในสังฆมณฑลเช่นเดิม (สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2518, หน้า 8)

ศูนย์กลางเทวา มีที่ทำงานที่ห้วยขวางนับว่าเป็นศูนย์ประสานงานแห่งแรกที่ทำให้เครดิตยูเนียน และแนวความคิดพัฒนาสังคมเกิดเป็นจริงได้ และมีผลสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดย “ในปี พ.ศ. 2507 (ค.ศ. 1964) นายแพทย์ชวลิต จิตทรานุกุระห์ และบาทหลวงบอนแนงค์ ซึ่งเป็นนักพัฒนาในแหล่งสลัมห้วยขวางได้ร่วมกันจัดตั้ง “ศูนย์กลางเทวา” ขึ้น เพื่อใช้เป็นที่อบรมผู้ใหญ่ขึ้นที่สลัมห้วยขวาง และพยายามริเริ่มที่จะใช้งานเครดิตยูเนียนเข้าไปพัฒนาคนในแหล่งย่านสลมนั้น ความคิดนี้สำเร็จในปีถัดมาคือปี พ.ศ. 2508 (ค.ศ. 1965) เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม ได้ก่อตั้งกลุ่ม

ออมทรัพย์พัฒนา หรือเครดิตยูเนียนขึ้นเป็นผลสำเร็จเป็นแห่งแรกที่ศูนย์กลางเทวา โดยใช้ชื่อว่า “เครดิตยูเนียนแห่งศูนย์กลางเทวา” “ศูนย์นี้ดำเนินการ โดยมีวัตถุประสงค์ช่วยเหลือประชาชนให้รู้จักช่วยตนเองตามแนวทางพัฒนาแบบใหม่” เป็นงานสังคมสงเคราะห์ เพื่อให้ชาวสลัมช่วยเหลือตนเองโดยการรวมกลุ่มกัน (สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2518, หน้า 7; สำนักเลขาธิการ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2530, หน้า 1)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2510 (ค.ศ. 1967) สภาพระสังฆราชคาทอลิกได้ประกาศตั้ง คณะกรรมการสังคมสงเคราะห์ขึ้น “โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะรวบรวม ประสานงาน และส่งเสริมให้ ชุมชนหรือคริสตชนมีบทบาทในการพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจ” โดยมี ฯพณฯ คลาเรนซ์ ย. คูฮาร์ต มุขนายกแห่งสังฆมณฑลอุดรธานีเป็นประธานท่านแรก “และนายแพทย์ชวลิต จิตทรานูเคราะห์ แห่งศูนย์กลางเทวา ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเลขาธิการ ของคณะกรรมการนี้” (สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2518, หน้า 8)

จะเห็นได้ว่าคณะกรรมการสังคมสงเคราะห์ที่จัดตั้งขึ้น โดยสภาพระสังฆราชคาทอลิกในระยะต้นนั้น มิเพียงเองงานเครดิตยูเนียนเข้าเป็นโครงการหลักเท่านั้น แต่ยังได้นำนายแพทย์ชวลิต ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งท่านหนึ่งของเครดิตยูเนียนมาเป็นเลขาธิการของคณะกรรมการนี้ด้วย จนแทบจะกล่าวได้ว่าทั้งเครดิตยูเนียน และคณะกรรมการสังคมสงเคราะห์เป็นหน่วยเดียวกัน โดยพิจารณาถึง กิจกรรมหลักของคณะกรรมการฯ “สนับสนุนงานเครดิตยูเนียนเป็นงานเอกเรียมมา” ทั้งบุคลากร และสำนักงาน “และได้รับความร่วมมือจากอาสาสมัคร พนักงานของศูนย์กลางเทวา และใช้ศูนย์กลางเทวาเป็นสำนักงานชั่วคราว...งานชิ้นใหญ่ที่ได้ทำไปแล้ว คือ จัดให้มีการสัมมนาสำหรับคาทอลิกในเรื่องเครดิตยูเนียน” เมื่อบาทหลวงบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ รับหน้าที่เลขาธิการ คณะกรรมการสังคมสงเคราะห์แทนนายแพทย์ชวลิต จิตทรานูเคราะห์ “พนักงานของศูนย์เครดิต ยูเนียน ก็ทำงานต่าง ๆ ให้กับคณะกรรมการสังคมสงเคราะห์ด้วย” (สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2518, หน้า 8)

กล่าวโดยสรุป งานสังคมสงเคราะห์ของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยได้พัฒนาขึ้นอย่างช้า ๆ โดยเริ่มจากผู้สนใจในระดับแคบก่อน และได้ขยายวงออกไปสู่วงกว้างขึ้น จนในที่สุดเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในงานแพร่ธรรมของพระศาสนจักรคาทอลิกแห่งประเทศไทย ซึ่งต่อมามีงานสังคมสงเคราะห์ได้ยกระดับไปสู่งานด้านกรพัฒนา โดยสภามุขนายกคาทอลิกแห่งประเทศไทยเป็นที่ประสานงานกลาง และได้มีการประสานกันในระดับนานาชาติอีกด้วย

การพัฒนาสังคมได้พัฒนาขึ้นเป็นกรมการฝ่ายสังคม ในปี พ.ศ. 2525 (ค.ศ. 1982) เมื่อสภาพระสังฆราชคาทอลิกได้จัดระบบงานทั้งหมดออกเป็น 4 ฝ่าย ซึ่งในแต่ละฝ่ายจะมีหน่วยงานย่อย ๆ ตามโครงสร้าง ดังนี้คือ (ปรีชา จินตเสรีวงศ์, 2531, หน้า 212)

1. กรมการฝ่ายสังคม (Office for Social Affairs)
2. กรมการฝ่ายอบรมศึกษา (Office for Formation and Education Affairs)
3. กรมการฝ่ายอภิบาล (Office for Pastoral Affairs)
4. กรมการฝ่ายสื่อสารและการสัมพันธ์ (Office for Relation and Communication Affairs)

หน่วยงานที่สังกัดอยู่กับกรมการฝ่ายสังคมมีภารกิจหลักในการทำงานกับคนจน ผู้ประสบภัย และแสวงหาสันติภาพในสังคม หน่วยงานที่ถูกจัดอยู่ในกรมการฝ่ายสังคมในปี พ.ศ. 2525 (ค.ศ. 1982) คือ (ปรีชา จินตเสรีวงศ์, 2531, หน้า 213 - 214)

1. สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา
2. คณะกรรมการยุติธรรมและสันติภาพแห่งประเทศไทย
3. คณะกรรมการการอพยพย้ายถิ่น
4. สำนักงานคาทอลิกสงเคราะห์ผู้ประสบภัยและผู้ลี้ภัย
5. การท่องเที่ยว
6. การอภิบาลผู้เดินทางทางทะเล
7. คณะกรรมการเพื่อการส่งเสริมชีวิตครอบครัว

สำหรับคดียุติธรรมนี้จะใช้กรณีศึกษาของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาเป็นตัวอย่างในการทำงานพัฒนาสังคมที่นำไปสู่การสะสมทุนทางสังคมในกลุ่มชนชั้นฐานรากของสังคมไทย

สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา เป็นหน่วยงานฝ่ายสังคมหน่วยงานแรกของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย ที่ได้รับมอบหมายให้ทำงานด้านการพัฒนาสังคมในนามของพระศาสนจักรคาทอลิก ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการตอบสนองต่อสภาพการณ์และปัญหาที่เร่งด่วนต่าง ๆ ในสังคม ดังภาพที่ 2 (สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ม.ป.ป.)